

MONITORING IZVEŠTAJ #3

ZA PERIOD
VANREDNOG STANJA

Fondacija Centar za demokratiju – Radna grupa za pregovaračka poglavlja 2 i 19
Istraživačka stanica Petnica – Radna grupa za pregovaračka poglavlja 25 i 26
Centar za evropske politike – Radna grupa za pregovaračko poglavlje 28

MONITORING IZVEŠTAJ MERA TOKOM VANREDNOG STANJA U OBLASTI SOCIJALNE POLITIKE I ZAPOSŁJAVANJA, JAVNOG ZDRAVLJA I ZAŠTITE POTROŠAČA I OBRAZOVANJA

Uvod

Monitoring izveštaj mera tokom vanrednog stanja u oblasti socijalne politike i zapošljavanja, javnog zdravlja i zaštite potrošača i obrazovanja sadržavaju su tri radne grupe Nacionalnog konventa – Radna grupa za pregovaračka poglavlja 2 i 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, radna grupa za pregovaračka poglavlja 25 i 26 – Nauka i istraživanje i Obrazovanje i kultura i radna grupa za pregovaračko poglavlje 28 - Zaštita potrošača i zaštita zdravlja.

Objedinjavanje analiza ove tri radne grupe imalo je za cilj da se, u skladu sa odlukom Programskog saveta NKEU, prikaže situacija u tzv. socijalnoj sferi gde je pandemija bolesti izazvane virusom SARS-CoV-2 proizvela ogromne neposredne posledice – u oblasti zapošljavanja, radnih odnosa i tržišta rada, socijalne zaštite ugroženih društvenih grupa i radu socijalnih ustanova, uvođenja online nastave, i naravno, u sektoru zdravstva koje je ponelo najveći teret u borbi protiv zarazne bolesti Covid 19.

1. Socijalna politika i zapošljavanje

Fondacija Centar za demokratiju – Radna grupa za pregovaračka poglavlja 2 i 19 Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji

Pregled i ocena mera iz oblasti socijalne politike i zapošljavanja

Prema zvaničnim podacima, na teritoriji Srbije prvi slučaj zaraze novim virusom registrovan je 6. marta. Vlada Republike Srbije donela je 11. marta odluku o zabrani javnih okupljanja u zatvorenom prostoru sa više od 100 ljudi. Vanredno stanje proglašeno je 15. marta, supotpisom predsednika Republike, predsednice Narodne skupštine i predsednice Vlade. Tek nakon toga, 20. marta, odlukom ministra zdravlja, Zlatibora Lončara, na celoj teritoriji zemlje proglašena je epidemija izazvana virusom Covid19. Vanredno stanje trajalo je od 15. marta 2020. godine do 06. maja 2020. godine. Narodna Skupština Republike Srbije je 6. maja 2020. usvojila Zakon o važenju uredbi koje je Vlada uz supotpis Predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja¹. Narodna skupština je 10. maja 2020. donela Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti².

Tokom vanrednog stanja mnogi od donetih propisa su direktno uticali na radni status, radna prava, zaposlenost i socijalni položaj, te svakodnevni život građana u Republici Srbiji³. Neke od uredbi neposredno su regulisale način rada zaposlenih, dok su druge posredno uticale na zaposlene kod pojedinih grupa poslodavaca regulišući prevashodno ograničenja ili zabranu obavljanja pojedinih privrednih delatnosti.

Pregled mera relevantnih za oblast socijalne politike i zapošljavanja:

Uredba o merama za vreme vanrednog stanja (čije su odredbe menjane sukcesivno)⁴ gde su za oblast socijalne politike, zapošljavanja i radnih prava relevantne sledeće odredbe:

1. Zabrana kretanja licima starijim od 65 godina s izuzetkom taksativno navedenih lica (mera je postepeno ublažavana u kasnijim fazama vanrednog stanja) koja je u radno pravnom pogledu posebno pogodila sve one koji su u radnom odnosu ili su na drugi način radno angažovani; Potpuna zabrana kretanja osobama starijim od 65 godina trajala je čak 34 dana, uz mogućnost odlaska u kupovinu jednom nedeljno, tačno određenog dana, u periodu od 4 do 7 časova. Ova mera izazvala je brojne kritike od strane organizacija za zaštitu ljudskih prava jer je zadirala u osnovno ljudsko pravo – pravo na slobodu kretanja. Brojni su bili zahtevi za ublažavanje ove

1 Izvor <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2020/556-20.pdf>, 06.05.2020.

2 Izmene i dopune Zakona odnose se prevashodno na pooštrevanje sankcija za nepridržavanje mera propisanih od strane nadležnih organa. Izvor: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2020/567-20.pdf>

3 Fondacija Centar za demokratiju objavila je u aprilu 2020. godine analizu „Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji“ u kojoj su analizirani akti Vlade doneseni do 8. aprila 2020. godine

4 Uredba o merama za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“, br. 31 od 16. marta 2020, 36 od 19. marta 2020, 38 od 20. marta 2020, 39 od 21. marta 2020, 43 od 27. marta 2020, 47 od 28. marta 2020, 49 od 1. aprila 2020, 53 od 9. aprila 2020, 56 od 15. aprila 2020, 57 od 16. aprila 2020, 58 od 20. aprila 2020, 60 od 24. aprila 2020. izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/31/1/reg>

2. mere, a podnet je i zahtev Ustavnom sudu za ocenu ustavnosti mera.⁵ Zabrana kretanja licima starijim od 65 godina je nametnula obavezu hitne organizacije dostave hrane, lekova i drugih potreba starijih građana koji žive sami, kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama. Mera je posebno ugrozila starije od 65 godina koji nisu ostvarili pravo na starosnu ili drugu penziju i koji nisu mogli da ostvaruju zaradu tokom vanrednog stanja te su ostali bez prihoda.
3. Uvedena je radna obaveza za pojedine kategorije zaposlenih (čl. 3): „Zdravstveni radnici, zdravstveni saradnici i druga lica zaposlena u zdravstvenim ustanovama iz Plana mreže zdravstvenih ustanova, vojnim zdravstvenim ustanovama, državnim organima i pravnim licima osnovanim sredstvima u javnoj svojini za koje je posebnim zakonom predviđeno da obavljaju i poslove zdravstvene delatnosti (u daljem tekstu: javne zdravstvene ustanove), mogu biti upućeni na izvršavanje radne obaveze u bilo koju javnu zdravstvenu ustanovu ili u privremenu bolnicu, kojoj nedostaje potreban broj izvršilaca, na osnovu usmenog naloga svog rukovodioca, a u skladu sa planom popune zdravstvenih ustanova i drugim odlukama Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19.
4. Lica iz stava 2. ovog člana radnu obavezu izvršavaju obavljanjem poslova i zadataka u javnoj zdravstvenoj ustanovi ili privremenoj bolnici, u koju su upućena na rad, a prava iz radnog odnosa ostvaruju u ustanovi u kojoj su zaposlena (iz koje su upućena), bez zaključivanja posebnih ugovora ili aneksa ugovora o radu.
5. Licu iz stava 2. ovog člana koje odbije da postupi po usmenom nalogu o upućivanju na izvršavanje radne obaveze u drugu javnu zdravstvenu ustanovu, u skladu sa planom popune i drugim odlukama Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19, rukovodilac izdaje rešenje o radnoj obavezi. Obvezniku radne obaveze, koji ne postupi po rešenju svog rukovodioca o upućivanju na izvršavanje radne obaveze u drugu javnu zdravstvenu ustanovu, prestaje radni odnos. Važno je napomenuti da je radna obaveza pravno regulisana Zakonom o odbrani i Zakonom o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi. U ovom slučaju, sporna je bila odredba Uredbe kojom je predviđeno da se zdravstvenom radniku može dati usmeni radni nalog u okviru radne obaveze.“
6. Privrednim društvima, drugim pravnim licima i preduzetnicima ograničeno je obavljanje delatnosti “pružanja frizerskih i kozmetičkih usluga, pedikira, manikira, usluga fitnes klubova i teretana, aktivnosti turističkih kupatila, sauna i parnih kupatila, solarijuma, salona za mršavljenje, salona za masažu i drugih usluga nege, održavanja i ulepšavanje lica i tela kod kojih je priroda delatnosti pružanja usluge takva da zahteva blizak kontakt između pružaoca i korisnika usluge, kao i korisnika usluge međusobno, čime se povećava opasnost od prenošenja zarazne bolesti COVID-19.” Obavljanje ovih delatnosti omogućeno je tek od 27.4.2020. “pod uslovom da budu primenjene sve preventivne mere koje se odnose na sprečavanje širenja zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, kojima se osigurava bezbednost zaposlenih i bezbednost korisnika usluga (ograničen broj lica u prostoriji, obavezna dezinfekcija prostorija, podova, mobilijara, mašina, alata i uređaja za rad posle pružene usluge svakom pojedinačnom korisniku, obavezna zamena korišćene papirne, plastične ili platnene galanterije, obavezna upotreba zaštitnih sredstava tj. maski i rukavica) i da u tom smislu donesu poseban plan primene mera, kao sastavni deo akta o proceni rizika koji se donosi u skladu sa zakonom i propisima iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu.”
7. Ograničen je javni prevoz tako što je zabranjeno obavljanje 1) javnog prevoza putnika u drumskom saobraćaju autobusima, osim posebnog linijskog prevoza, koje će privredni subjekti obavljati isključivo radi realizacije radnih zadataka zaposlenih; 2) međunarodnog i unutrašnjeg železničkog saobraćaja za prevoz putnika, 3) međunarodnog i domaćeg vodnog saobraćaja za prevoz putnika. (zabrana se ne odnosi na međumesni prevoz i vanlinijski prevoz u drumskom saobraćaju, kao i na prevoz za koji je, u skladu sa epidemiološkom situacijom, dobijena dozvola ministra nadležnog za poslove saobraćaja) Ova mera je prouzrokovala brojne posledice na sve zaposlene koji su imali radnu obavezu tokom vanrednog stanja, pre svega na zaposlene u zdravstvu, ali i na zaposlene koji su nastavili rad u prostorijama poslodavca, pre svega zaposleni u kompanijama koje su nastavile rad, trgovini, i drugim zaposlenim licima koji su nastavili rad u prostorijama poslodavca, a s obzirom da je je prevoz do posla bi otežan ili potpuno onemogućen. Mera ukidanja javnog prevoza najviše je pogodila žene jer one su brojnije od muškaraca u zanimanjima koje su i tokom vanrednog stanja podrazumevala

⁵ Beogradski centar za ljudska prava uputio je Ustavnom sudu zahtev za ocenu ustavnosti Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja i Naredbe o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2020/03/Inicijativa-za-pokretanje-postupka-za-ocenu-ustavnosti-policijski-%C4%8Das.pdf>

8. odlazak na posao – medicinsko osoblje, trgovina – prodavnice prehrambene robe, i dr.). Ova mera pogodila je i osobe sa invaliditetom, lica zaposlena u neformalnoj ekonomiji i dr. Iako su Grad Beograd i PKS ostavili otvorenom mogućnost za zaključivanje posebnih ugovora sa poslodavcima o prevozu zaposlenih, nije poznato koliko je ovakvih ugovora zaključeno. Ukidanje javnog prevoza je uticalo i na radnopravni status zaposlenih u transportnim i saobraćajnim preduzećima, naročito kod privatnih preduzeća, koji su zbog smanjenja posla pribegli: otkazivanju ugovora o radu, odsustvu zaposlenih ili prekidu ugovora o delu, ili ugovora o privremenim i povremenim poslovima.
9. **Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja (16.mart 2020.)**⁶: Uredbom je poslodavcima propisana dužnost “da omoguće zaposlenima obavljanje poslova van prostorija poslodavca (rad na daljinu i rad od kuće), na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu. Ako opštim aktom i ugovorom o radu nije predviđen način rada iz stava 1. ovog člana, poslodavac može rešenjem omogućiti zaposlenom obavljanje poslova van prostorija poslodavca, ukoliko mu to organizacioni uslovi dozvoljavaju.” Navedenim rešenjem poslodavac će obavezno utvrditi trajanje radnog vremena i način vršenja nadzora nad radom zaposlenog, a dužan je da vodi evidenciju o zaposlenima koji obavljaju rad van prostorija poslodavca. Uredba dalje utvrđuje da “u slučaju da je priroda delatnosti Poslodavca takva da nije moguće organizovati rad na način predviđen članom 2. ove uredbe, Poslodavac je dužan da svoje poslovanje uskladi sa uslovima vanrednog stanja tako što će, ili organizovati rad u smenama kako bi što manji broj zaposlenih i svih drugih radno angažovanih lica rad obavljao istovremeno u jednoj prostoriji, ili tako što će omogućiti održavanje svih poslovnih sastanaka elektronskim, odnosno drugim odgovarajućim putem (video link, video poziv i dr.), odnosno odložiti službena putovanja u zemlji i inostranstvu, u skladu sa odlukom nadležnog organa o zabrani, odnosno privremenom ograničenju ulaska i kretanja.” Članom 4. Uredbe poslodavci su obavezani “da u cilju osiguranja zaštite i zdravlja zaposlenih, radno angažovanih i stranaka obezbedi sve opšte, posebne i vanredne mere koje se odnose na higijensku sigurnost objekata i lica u skladu sa Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. Za zaposlene i radno angažovane, koji su u neposrednom kontaktu sa strankama ili dele radni prostor sa više lica, potrebno je obezbediti dovoljne količine zaštitne opreme u skladu sa posebnim propisima.”
10. **Uredba o dodatku na osnovnu platu zaposlenih u zdravstvenim ustanovama i određenih zaposlenih koji obavljaju poslove u oblasti zdravlja, odnosno zaštite zdravlja stanovništva Republike Srbije, odnosno lečenja i sprečavanja širenja epidemije bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 (31.mart 2020.)**⁷: Ovom Uredbom je zdravstvenim radnicima zaposlenim u zdravstvenim ustanovama, zaposlenima u vojnozdravstvenim ustanovama, zdravstvenim radnicima u ustanovama socijalne zaštite i lekarima u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija odobren dodatak na osnovnu platu u visini 10 % osnovne plate.
11. **Uredba o postupku za pribavljanje saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava (3.april 2020.)**⁸: nasuprot zakonom utvrđenoj potrebi da se pri novom zapošljavanju obezbedi saglasnost Komisije, predviđeno je da korisnici javnih sredstava mogu bez saglasnosti Komisije da zadrže na radu prema stanju na dan 15.marta sve “zaposlene na određeno vreme, lica angažovana po osnovu ugovora o delu, ugovora o privremenim i povremeni poslovima, preko omladinske i studentske zadruge i lica angažovanim po drugim osnovama.”

6 Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, “Službeni glasnik RS”, broj 31 od 16. marta 2020. Izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/31/2/reg>

7 “Službeni glasnik RS” br. 48 od 31.3.2020. Izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/48/2/reg>

8 Uredba o postupku davanja saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava, „Službeni glasnik RS”, br. 113 od 20. decembra 2013, 21 od 22. februara 2014, 66 od 29. juna 2014, 118 od 30. oktobra 2014, 22 od 27. februara 2015, 59 od 2. jula 2015, 62 od 30. avgusta 2019, 50 od 3. aprila 2020. Izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2013/113/8/reg>

Uredba o organizovanju rada ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacija socijalne zaštite za pružanje usluga domskog smeštaja za vreme vanrednog stanja (10.april 2020.)⁹. Ova uredba odnosi se na sve ustanove socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacije socijalne zaštite za pružanje usluge domskog smeštaja, čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave, kao i na ustanove za smeštaj korisnika, čiji je osnivač drugo pravno i fizičko lice. Uredbom je predviđeno postupanje u slučaju pojave zarazne bolesti Covid 19 kod korisnika ili zaposlenog, odnosno radno angažovanog u ustanovi, oboleli se odmah upućuje na lečenje u zdravstvenu ustanovu. U slučaju iz stava 1. ovog člana, ostali korisnici, kao i zaposleni, odnosno radno angažovani ostaju u okviru ustanove, u izolaciji 14 dana. Ako se u ustanovi, u toku izolacije, pojavi novi slučaj zarazne bolesti COVID-19, oboleli se upućuje na lečenje na opisan način, a izolacija lica koja su od ranije u izolaciji produžava se za još 14 dana. Nadležna epidemiološka služba izdaje nalog da se mera izolacije korisnika i zaposlenih, koji su bili u kontaktu sa obolelim, realizuje u okviru ustanove socijalne zaštite za smeštaj korisnika, odnosno organizacije socijalne zaštite za pružanje usluge domskog smeštaja. Zaposleni i radno angažovani, tokom trajanja izolacije imaju ograničeno radno vreme, a u ustanovi koriste dnevni i nedeljni odmor, u skladu sa zakonom. "Direktori ustanova dužni su da obezbede da zaposleni i radno angažovani, bez naknade, imaju tri obroka dnevno, smeštaj u ustanovi, kao i da u ustanovi za vreme odmora borave odvojeno od korisnika, tokom trajanja izolacije." Ova Uredba široko je kritikovana sa stanovišta povrede prava slobode kretanja i povrede radnih prava zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite. Ovoj Uredbi pridodata je Preporuka Ministarstva za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja od 13.4.2020. o uvođenju petnestodnevnog smenskog rada, s tim da direktori ustanova o uvođenju „dobrovoljnog smenskog rada obave razgovore sa zaposlenima“ u ustanovi.¹⁰

Od značaja su i sledeće odluke Vlade Republike Srbije:

- Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja (15.mart 2020.)¹¹.
- Odluka o obustavi rada ustanova učeničkog i studentskog standara čiji je osnivač Republika Srbija (16. mart 2020.)¹²

Iako detaljnije analizirane u delu Monitoring izveštaja za pregovaračka poglavlja 25 i 26, u ovom delu Izveštaja naglašava se uticaj ove dve odluke kako na status zaposlenih u prosveti koji su većinom upućeni na rad van prostorija poslodavca).

Merama Vlade propušteno je da se pruži adekvatna radnopravna i socijalna zaštita za sve zaposlene koji su tokom vanrednog stanja nastavili rad u prostorijama poslodavca, naročito onih sa radnom obavezom, a koji su zbog obustave nastave morali da se brinu o deci mlađoj od 12 godina, koja nisu mogla ostati sama u kući. Ministarstvo je svojom *Detaljnim objašnjenjem prava i obaveza radnika i poslodavaca u toku vanrednog stanja* od 24. marta 2020. preporučilo da treba omogućiti rad od kuće i roditelja deteta do 12 godina koji sam vrši roditeljska prava ili ukoliko je drugom roditelju ustanovljena radna obaveza, a ukoliko je to nemoguće, da se organizuje rad u smenama tako da se smene roditelja ne poklapaju.¹³

U privrednoj sferi značajne su i odluke:

- Odluka o ograničenju pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koje obuhvataju prodaju robe i vršenje usluga u trgovinskim centrima i lokalima u koje se ulazi iz zatvorenog prostora od 21.3.2020: zabranjena je neposredna prodaja robe kupcima i neposredno vršenje usluga korisnicima u trgovinskim centrima, osim u slučaju pravnih lica i preduzetnika „koji obavljaju delatnost u oblasti trgovine na malo prehrambenim proizvodima, odnosno osnovnim životnim namirnicama i lekovima i medicinskim sredstvima“.

9 Uredba o organizovanju rada ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacija socijalne zaštite za pružanje usluge domskog smeštaja za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“, broj 54 od 10. aprila 2020. Izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/54/8/reg>

10 <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.04.13.%20Preporuka%20001.pdf>

11 Izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/30/2/reg>

12 „Službeni glasnik RS 32/2020, izvor <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/32/3/reg>

13 Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, navedeno prema <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/detaljno-objasnjenje-prava-i-obaveza-radnika-i-poslodavaca-u-toku-vanrednog-stanja>, 24.03.2020.

- Odluka o posebnim merama pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koja obuhvata prodaju hrane i pića u ugostiteljskim objektima i prodaju hrane za nošenje (21.3.2020.): dozvoljen rad pravnim licima i preduzetnicima koji obavljaju ove delatnosti uz primenu posebne mere zaštite zaposlenih i korisnika usluga.
- Na kraju navodimo i Odluku o ublažavanju mera zabrane obavljanja javnog prevoza putnika za vreme vanrednog stanja, donetu 30. aprila 2020. Ova Odluka poziva se na Instrukciju 08 Br. 53/3455-2020-1 Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti Covid19 za organizovanje javnog gradskog, prigradskog i lokalnog prevoza u primeni mera prevencije sprečavanje širenje i smanjenja rizika bolesti COVID-19, koji predviđa fazno organizovanje gradskog prevoza, gde su za prvu fazu predviđena zaposlena lica, zatim studenti i đaci, nezaposleni, turisti i ostala lica i na kraju lica starija od 65. godina.¹⁴

Među zaključcima Vlade Republike Srbije izdvajamo kao relevantne za ovaj Izveštaj:

- Zaključak 05 broj 53-2561/2020 od 16.3.2020: Zaključkom je obustavljen rad sa strankama putem neposrednog kontakta u javnom sektoru odnosno u svim organima državne uprave, AP Vojvodine i jedinica lokalne samouprave, posebnim organizacijama, ustanovama, javnim preduzećima i drugim organizacijama kojima je osnivač ili većinski vlasnik Republika Srbija, AP i jedinica lokalne samouprave.
- Zaključak 05 br. 132-2865/2020 od 26.marta 2020. Zaključkom je predviđeno da poslodavac može, nasuprot odredaba Zakona o radu, da izda rešenje za davanje saglasnosti za upućivanje zaposlenih na plaćeno odsustvo duže od 45 dana bez prethodno datog mišljenja reprezentativnog sindikata grane ili delatnosti. Članom 116. Zakona o radu predviđeno je da "Izuzetno, u slučaju prekida rada, odnosno smanjenja obima rada koje zahteva duže odsustvo, poslodavac može, uz prethodnu saglasnost ministra, uputiti zaposlenog na odsustvo duže od 45 radnih dana, uz naknadu zarade iz stava 1. ovog člana. Pre davanja saglasnosti iz stava 2. ovog člana, ministar će zatražiti mišljenje reprezentativnog sindikata grane ili delatnosti osnovanog na nivou Republike." Uvođenjem vanrednog stanja nije prestala primena Zakona o radu te nije jasno kako je mogao biti donet Zaključak suprotan Zakonu o radu.
- Zaključak 05 br. 53-3008-2020-2 od 2. aprila 2020: Data je preporuka poslodavcima da obezbede pravo na naknadu zarade u visini od 100% osnova za naknade zarade u slučaju odsustva s rada zbog potvrđene zaraze virusom SARS-CoV-2, samoizolacije ili izolacije zaposlenih. Ovaj zahtev Vladi Republike Srbije uputio je Savez samostalnih sindikata Srbije¹⁵.
- **Zaključak 05 broj 53-3041/2020** kojim je preporučeno korišćenje preostalog dela godišnjeg odmora iz 2019. sve do kraja 2020. godine kod svih poslodavaca kod kojih zaposleni imaju obavezu redovnog obavljanja radnih zadataka u uslovima vanrednog stanja. Poslodavcima koji nemaju mogućnost da nastave rad u uslovima vanrednog stanja, Vlada je preporučila da, pri izboru oblika odsustva sa rada, prednost daju korišćenju godišnjih odmora zaposlenih. Ovom preporukom nije predviđeno produženje roka za korišćenje tzv. „starog“ godišnjeg odmora iz prethodne godine (koji se po pravilu mora iskoristiti do kraja juna naredne godine) za zaposlene koji su tokom vanrednog stanja obavljali rad van prostorija poslodavca. U analizi FCD ističe se da je time ova preporuka diskriminatorna u odnosu na poslednju grupu zaposlenih, „s obzirom na to da u pogledu njih poslodavcima nije upućena preporuka o produženju roka za korišćenje godišnjeg odmora za 2019. godinu, čime je prekršena ustavna garancija prava na rad (koja obuhvata i pravo na plaćeni godišnji odmor).¹⁶

14 Instrukcija 08 broj: 53-3455/2020-1 od 28. aprila 2020. godine za organizovanje javnog gradskog, prigradskog i lokalnog prevoza u primeni mera prevencije, sprečavanje širenja i smanjenja rizika bolesti covid-19

15 Savez samostalnih sindikata Srbije, dopis, https://www.sindikatsr.rs/aktuelno_files/vesti_pdf/brnabic_30mart20.pdf

16 Ibid.

Primena mera i njihove posledice

U kratkom vremenu na početku vanrednog stanja najviše su se s gubitkom posla suočili radnici u delatnostima čije je obavljanje uvođenjem vanrednog stanja zabranjeno, pre svega, ugostiteljstvo i turizam, sektor ličnih usluga i dr. Prestala su sa radom preduzeća, radnici zaposleni po osnovu ugovora o radu, samozaposleni, samostalni preduzetnici. Prvi na udaru bili su radnici zaposleni po osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima. Smanjen obim privredne aktivnosti je posebno pogodio lica koja su radno angažovana van radnog odnosa (ugovor o delu, ugovor o privremenim ili povremenim poslovima, angažovani preko omladinskih i studentskih zadruga čije je ugovore lako otkazati i bili su prvi na udaru poslodavaca. Pored toga što nemaju pravo na neplaćeno odsustvo, njihov položaj je, u slučaju gubitka posla, znatno nepovoljniji od lica koja su u radnom odnosu – svoja prava mogu ostvarivati samo u redovnoj parnici, poslodavac ne mora da sprovede postupak otkaza i dr. Takođe, oni nisu obuhvaćeni merama zaštite predviđene za pomoć poslodavcima koje imaju za cilj da spreče otpuštanja – radno angažovani van radnog odnosa ne računaju se, na primer, u procenat od 10% radnika koje bi poslodavac mogao da otpusti, a da istovremeno zadrži pravo na državnu pomoć.

Odmah po uvođenju vanrednog stanja i prekida rada brojnih privrednih subjekata, čime se odmah postavilo pitanje sudbine velikog broja radnika, održana je vanredna sednica Socijalno-ekonomskog saveta na zahtev UGS Nezavisnost koji je predložio uvođenje moratorijuma na radno pravni status za najmanje 90 dana koliko može trajati vanredno stanje. Isti sindikat je 19. marta uputio tzv. *10 pitanja Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja*. U toj početnoj fazi, u celoj zemlji zaposleni koji su morali da nastave rad, suočili su se sa nedostatkom zaštitne opreme i činjenicom da “veliki broj preduzeća nije obezbedio maske, rukavice i sredstva za dezinfekciju u skladu sa Uredbom Vlade o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, ali i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu i Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. Svesni smo da postoji nedostatak ovih sredstava, ali nam je zdravlje radnika prioritet i moramo da insistiramo da se ova sredstva obezbede za sve, a naročito za preduzeća gde radi više stotina radnika, te je postavljeno pitanje mogućnosti nabavka opreme preko Privredne komore Srbije.” Postavilo se i pitanje mogućnosti da poslodavci upute zaposlene na godišnji odmor (bilo koristeći dane od prošle ili ove godine), bez primene odredbe Zakona o radu kojom je za upućivanje na godišnji odmor potrebna najava od petnaest dana – “može li MINRZS imajući u vidu vanredno stanje i mere za suzbijanje širenja virusa, uredbom Vlade naći privremeno rešenje da se ovaj rok najave maksimalno skрати?”, pitao je UGS Nezavisnost. Važno pitanje odnosilo se i na omogućavanje roditelju da radi od kuće ako ima dete do 12 godina starosti, te neophodnosti da se donese uputstvo o obračunu zarade u tom slučaju. Posebno pitanje odnosilo se na status zaposlenih u samoizolaciji, na način obračuna njihove zarade i dr. Tražio se i odgovor na pitanje zaštite radnih prava u slučaju usmenih naloga za obavljanje rada. Neusklađenost radnog vremena prodavnica osnovnih životnih namirnica sa vremenom početka policijskog časa ukazuje na potrebu uvođenja skraćenog radnog vremena. Postavlja se i pitanje organizacije prevoza zaposlenih, posebno onih koji rade u trećoj smeni, a imajući u vidu uvođenje policijskog časa, što će naročito postati aktuelno nakon uvođenja zabrane javnog prevoza Uredbom koja je doneta istog dana kad i UGS Nezavisnost objavljuje pitanja Ministarstvu. UGS Nezavisnost predviđa probleme u slučaju da javni prevoz bude ukinut i postavlja pitanje kako će se do posla prevoziti zaposleni, a naročito zaposleni u malim i srednjim preduzećima u kojima ne postoji organizovani prevoz zaposlenih. Takođe, ukazuje se na neusklađenost mera sa realnom situacijom na terenu jer “radnici koji dobijaju otkaze ugovora o radu po osnovu tehnološkog viška ne mogu da se prijave Nacionalnoj službi za zapošljavanje jer je od 17. marta obustavljen rad sa strankama u svim organizacionim jedinicama NSZ”¹⁷.

¹⁷ Navedeno prema internet stranici UGS Nezavisnost “Pitali smo Ministarstvo za rad”, <https://nezavisnost.org-pitali-smo-ministarstvo--za-rad,19.03.2020>.

Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Zoran Đorđević, pozvao je 23.3.2020. poslodavce da ne otpuštaju radnike¹⁸, naglasivši da će Inspektorat rada na „osnovu prijave proveravati gde su radnici otpušteni“. Međutim, vesti o otkazivanju ugovora o radu odnosno o najavljenim otkazima objavljivane su u medijima u slučaju Kompanije Hačinson u Rumi¹⁹, u smederevskoj fabrici PKC²⁰, zrenjaninskom Drekselmajeru²¹, fabrici Spilit u Vranju²² i dr. Ministar finansija je 6. maja 2020. izjavio da se tokom poslednje polovine aprila „52.900 radnika vratilo se na posao u 512 kompanija u Srbiji“, navodeći podatke Privredne komore Srbije na konferenciji za novinare.“²³

Podaci o broju otkaza ugovora o radu, raskida ugovora o delu odnosno ugovora o privremenim i povremenim poslovima, te drugim oblicima radnog angažmana koji su neposredno prouzrokovani pandemijom još uvek nisu precizni i najčešće su kontradiktorni, kao što pokazuju podaci Nacionalne službe za zapošljavanje. Direktor NSZ, Zoran Martinović je u izjavi za RTS rekao „da je 15. marta na evidenciji NZS bilo oko 515.000 ljudi, a u ovom trenutku ih je 513.000. To deluje neobično, ali da je činjenica da nije bilo masovnog otpuštanja i da su mere Vlade dale pune efekte. Veliki broj poslodavaca je morao da otpušta zaposlene, ali kada su najavljene i definisane mere Vlade, mnogi od njih su odustali od otpuštanja i vratili su one koje su otpustili. Od početka vanrednog stanja ima oko 9.200 prijavljenih za naknadu za slučaj nezaposlenosti, što je realan broj onih koji su izgubili posao.“²⁴ S druge strane, istraživanje SECONS daje druge rezultate nalazeći da je posao izgubilo 200.000 radnika. „Kod gotovo polovine onih koji su ostali bez posla, razlog je bio otkaz zbog obustavljanja rada firme (46,2%). Petini od ukupnog broja (20,5%) nije ponuđen novi ugovor nakon što je prethodni istekao. U većini ostalih slučajeva zaposleni su bili prinuđeni da daju otkaz jer u uslovima vanrednog stanja, ukidanja javnog prevoza, zatvaranja obdaništa i škola i obustave socijalnih usluga podrške za starije, nisu mogli da se organizuju da odlaze na posao i preuzmu povećane obaveze brige o članovima porodice.“²⁵ Objašnjavajući razliku u odnosu na brojeve o nezaposlenosti predstavljane od strane NSZ, predstavnik SeCONS ističe „da ako se nezaposlenost prati samo preko evidencije NSZ gube se iz vida grupe neformalno zaposlenih i samozaposlenih, koji su posebno bili na udaru pandemije. Ne treba zaboraviti da je prema podacima Ankete o radnoj snazi bilo 529.000 neformalno zaposlenih lica u Srbiji“²⁶

Prema navodima FCD, „broj nezaposlenih u Srbiji u prvom kvartalu ove godine je prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (RZS) u poredjenju na poslednjim kvartalom 2019. godine opao za 3.800, ali je broj zaposlenih smanjen za 60.800. U poslednjem kvartalu 2019. godine bilo zaposleno 2.938.200 radnika, a u prvom 2020. godine 2.877.400. Od 60.800 radnika za koliko je smanjen broj zaposlenih u formalnom i neformalnom sektoru najveći broj njih je ostao bez posla (51.400) u neformalnom sektoru.“²⁷ To su u najvećem broju pre-karni radnici, koji ne uživaju prava po osnovu rada (socijalno osiguranje), u uslovima u kojima se ne poštuju mere zaštite bezbednosti i zdravlja na radu. Među njima su, na primer, sakupljači sekundarnih sirovina, i oni angažovani u ugostiteljstvu, ulični prodavci, razne vrste neregistrovanih zanatlija, radnici u delatnostima koje su zabranjene, ili delatnosti koje su suočene sa drastičnim padom tražnje tokom vanrednog stanja i sl. Vlada Republike Srbije ni jednu od donetih mera, osim opšteg prava na naknadu od 100 Evra, nije usmerila na ovu grupu koja je, gubitkom posla, nestankom prihoda, smanjenim obimom posla u pojedinim delatnostima i tokom i nakon vanrednog stanja, dugoročno suočena sa egzistencijalnim problemima.

Konsultacije o nacrtu paketa mera pomoći za privredu i građane Vlade Srbije sa socijalnim partnerima, civilnim društvom i stručnom javnošću nisu održane.

18 „Ko je ostao bez posla da se javi na biro zbog nadoknade: 'Biće lista svih koji nezakonito daju otkaz'“, <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3169083-ko-je-ostao-bez-posla-da-se-javi-na-biro-zbog-nadoknade-bice-lista-svih-koji-nezakonito-daju-otkaz>, 23.03.2020.

19 Portal Mašina, navedeno prema <https://www.masina.rs/?p=13502>, 19.05.2020.

20 Navedeno prema listu Danas, <https://www.danas.rs/ekonomija/ponovo-otkazi-u-pkc-u-ovog-puta-zaposlenima-na-neodredjeno/>, 26.04.2020.

21 Navedeno prema N1, <http://rs.n1info.com/Biznis/a606265/U-Drekslmajeru-tvrde-da-masovna-otpustanja-nisu-opcija-sindikati-ipak-strahuju.html>, 03.06.2020.

22 Navedeno prema <http://rs.n1info.com/Vesti/a486415/Radnici-fabrike-Spilit-u-Vranju-zbunjeni-desavanjima-traze-pomoc-gradonacelnika.html>, 24.05.2020.

23 Navedeno prema internet sajtu Privredne komore Srbije, <https://www.serbianaart.rs/recnik/cirilica-u-latinicu.php>, 06.05.2020.

24 Izvor http://www.nsz.gov.rs/live/info/vesti/na_evidenciji_nsz_2.000_lica_manje_za_dva_meseca.cid65511

25 SeCons i Fridrih Ebert Fondacija, navedeno prema <https://www.secons.net/article.php?a=131>

26 Navedeno prema <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52719667>, 20.5.2020.

27 Navedeno prema https://beta.rs/ekonomija/ekonomija-srbija/128647-bradas-u-srbiji-u-prvom-kvartalu-broj-zaposlenih-radnika-manji-za-60-800?fbclid=IwAR0mqn-ed9eOtNZ1ou8s4wlsiUlbiqziPUayzkY683o_yTXnMX4WFdbCZhl

Rad zaposlenih u prostorijama poslodavca

Veliki broj zaposlenih koji je nastavio rad u prostorijama poslodavca pripadao je kategoriji radnika „na prvoj liniji rizika“, gde su „najveći udeo zauzimali zdravstveni radnici (51,7%), radnici u trgovini (35,8%), osobe angažovane u higijenskim aktivnostima (4%), a među ostalima su bile osobe koje obavljaju ličnu negu, stručnjaci i stručni saradnici u različitim delatnostima, kao i vozači”²⁸. Prema istom istraživanju, izrazitu većinu zaposlenih „na prvoj liniji fronta” činile su žene, čak 86 %. To je posledica segregacije na tržištu rada koja se manifestuje kao izrazita koncentracija žena u ekonomiji brige čiji je glavni deo zdravstvena zaštita, kao i u sektoru trgovine.“ Radnici na „prvoj liniji fronta” suočili su se sa visokim rizikom izloženosti zarazi s obzirom na nezadovoljavajući nivo zaštite zdravlja i bezbednosti na radu, a zbog nedostatka zaštitne opreme posebno na početku vanrednog stanja. Nepoštovanje zaštitnih mera od strane poslodavaca koji su nastavili delatnost tokom vanrednog stanja u svojim prostorijama, izložila je riziku od zaraze značajan broj radnika i radnica.

Primenjena odredba o radnoj obavezi naročito lekara i drugih zdravstvenih radnika, te zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite, dovela je do brojnih problema i povrede radnih prava ali i nekih osnovnih pravnih načela, kao što je načelo pravne sigurnosti. Na probleme u ostvarivanju radnih prava zaposlenih u zdravstvu kontinuirano je ukazivao Sindikat lekara i farmaceuta Srbije upućujući dopise nadležnim organima u cilju rešavanja pitanja usklađivanja rada kada su oba roditelja zdravstveni radnici sa predlozima za rešavanje ovog problema, poput rada od kuće jednom od roditelja, odsustvo sa rada, razdvajanje smena.²⁹ kao i pitanje obezbeđivanja zaštite zdravlja i bezbednosti zdravstvenih radnika u vreme pandemije³⁰. Takođe, sindikat je izdao i saopštenje za javnost kojim je tražio od nadležnih organa da sprovedu hitne mere protiv diskriminacije zdravstvenih radnika, navodeći da zdravstveni radnici nemaju mogućnost da budu masovnije testirani, da se od njih kriju informacije o zaraženim pacijentima sa kojima su bili u kontaktu, da postoje zdravstvene ustanove u kojima se zdravstvenim radnicima zabranjuje da koriste opremu za ličnu zaštitu³¹ i uputio zahtev Ministarstvu zdravlja da zaposlene koji rade u Infektivnim odeljenjima, COVID bolnicama, prijemnim ambulantama, odeljenjima, zaposlenima koji su oboleli od COVID 19 infekcije ili morali da budu u izolaciji, kao i zaposlene koji su radili dežurstva i smenama, isplate za ono što su i koliko radili³². Saopštenjem od 10. maja 2020. ovaj Sindikat je izneo podatak da „ne postoje zvanični podaci koliko je zdravstvenih radnika preminulo tokom pandemije, ali da je, prema podacima do kojih je došao taj sindikat, u Srbiji od posledica koronavirusa preminulo 14 zdravstvenih radnika. Prema zvaničnim podacima, 450 medicinskih radnika trenutno je bolesno od korone, najviše njih zaraženo je na početku pandemije u Srbiji kada je veliki problem bila oprema.”³³

Poštovanje preporučenih mera za suzbijanje epidemije izazavane virusom COVID19 od strane poslodavaca i kontrola nad primenom istih, dovedena je u pitanje u južnokorejskoj farbici „Jura“ u Nišu i Leskovcu. Od proglašenja pandemije radnici Jure upućivali su apel nadležnim organima da reaguju povodom nepoštovanja mera za obezbeđivanje bezbednog i zdravog radnog mesta od strane poslodavca – i pored preporuka i uvedenih mera veliki broj ljudi je radio na jednom mestu, stvarale su se gužve u autobusu pri dolasku i odlasku sa posla i generalno nepoštovanje propisanih mera za sprečavanje širenja virusa korona³⁴. Odgovor menadžmenta na protest bila je ponuda bonusa na dnevnicu, u iznosu od 500 dinara. Zatim je usledila i kontrola od strane Inspekcije rada. Po tom pitanju Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja izdala je saopštenje kojim je konstatovala da su „izvršena tri vanredna inspeksijska nadzora u proizvodnim pogonima u Nišu, Leskovcu i Rači, tokom kojih nisu utvrđeni propusti u nadležnosti inspekcije rada”³⁵. Zaštitnik građana je potom pokrenuo postupak kontrole zakonitosti i pravilnosti rada Inspektorata rada, nakon što došao

28 SECONS, navedeno prema <https://www.secons.net/files/SeConS-istrazivanje-Covid-19.pdf>

29 „Obaveštenje o problemu u praksi sa zahtevom za rešavanje i predlogom mera“ <http://www.sindikatlfs.rs/obavestenje-o-problemu-u-praksi-sa-zahtevom-za-resavanje-i-predlogom-mera/>

30 „Hitni zahtevi i preporuke za krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19“, <http://www.sindikatlfs.rs/hitni-zahtevi-i-preporuke-za-krizni-stab-za-suzbijanje-zarazne-bolesti-covid-19/>

31 „Saopštenje za javnost Sindikata lekara i farmaceuta Srbije“, <http://www.sindikatlfs.rs/saopstenje-za-javnost-sidnikata-lekara-i-farmaceuta-srbije/>

32 Zahtev za vrednovanje, uvažavanje i nagrađivanje zdravstvenih radnika, <http://www.sindikatlfs.rs/zahtev-za-vrednovanje-uvazavanje-i-nagradjivanje-zdravstvenih-radnika/>

33 Izvor: <http://www.sindikatlfs.rs/panic-od-koronavirusa-umrlo-14-medicinara-posledica-nedostatka-opreme/>

34 „Ministarstvo tvrdi da u „Juri“ nema propusta, gradonačelnik Leskovca da se mere ne poštuju“, <https://www.juznevesti.com/Ekonomija/Ministarstvo-tvrdi-da-u-Juri-nema-propusta-gradonacelnik-Leskovca-da-se-mere-ne-postuju.sr.html>

35 „YURA Corporation“ ispoštovala sve mere koje su u nadležnosti inspekcije rada“ <https://www.minrzs.gov.rs/srb-lat/aktuelnosti/vesti/%E2%80%9Cyura-corporation%E2%80%9C-ispostovala-sve-mere-koje-su-u-nadleznosti-inspekcije-rada>

do informacija da se mere ipak ne poštuju u kompaniji Jura. Sredinom maja fabrika Jura u Leskovcu postaje novo žarište širenja zaraze, te je organizovano i masovno testiranje radnika. Od prvog registrovanog slučaja u kompaniji je registrovano 111 zaraženih³⁶. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja objavilo je analizu rada i rezultata za vreme vanrednog stanja u kojoj je navedeno da je Inspekcija rada izvršila 1572 inspeksijska nadzora, od čega 644 nadzora po podnetim zahtevima zaposlenih ili 41% od ukupnog broja izvršenih nadzora.³⁷

Obavljanje rada van prostorija poslodavca tokom vanrednog stanja

U odnosu na sadržaj Uredbe o obavezama poslodavaca za vreme vanrednog stanja, te posebno obaveze poslodavaca da regulišu rad van svojih prostorija, "glavni nedostaci ovog akta ogledaju se u tome što: kao glavni kriterijum za omogućavanje zaposlenima da obavljaju poslove van prostorija poslodavca utvrđuje činjenicu da to predviđa opšti akt ili ugovor o radu, iako se osnovano može pretpostaviti da je taj uslov ispunjen u veoma malom broju slučajeva; zatim, što kao alternativno rešenje postavlja nejasno definisan kriterijum da poslodavac može omogućiti obavljanje rada na ovaj način ukoliko mu to organizacioni uslovi dozvoljavaju, ističe se u Analizi "Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji"³⁸. Takođe, ističe se u analizi FCD da je Uredbom Vlada Republike Srbije propustila da "propíše i druge obavezne elemente rešenja, kao što su sredstva za rad za obavljanje poslova koje je poslodavac dužan da nabavi, instalira i održava, a što je propisano Zakonom o radu (čl. 42. stav 3. tačka 3), kao i da, u skladu sa zakonom, razradi zakonsku normu o načinu vršenja nadzora nad radom zaposlenog koji obavlja rad od kuće i rad na daljinu (npr. mogli su biti propisani izveštaji o radnom učinku, merenje učinka preko specijalizovanog softvera ili neki drugi odgovarajući način)³⁹; U istoj analizi se konstatuje da je Uredba propustila da utvrdi epidemiološki opravdan odnosno bezopasan broj zaposlenih u jednoj prostoriji što je prouzrokovalo nedozvoljeno izlaganje zaposlenih riziku od infekcije virusom u pojedinim kompanijama. To je za posledicu imalo otvaranje novih žarišta infekcije virusom Covid 19 među radnicima Jure u Leskovcu nasuprot nalogu za prekid proizvodnje Zavoda za javno zdravlje i upozorenjima sindikata da se prilikom proizvodnog procesa ne poštuju zaštitne mere, kao i da se krši obaveza upućivanja u samoizolaciju zaposlenih za koje se utvrdi da su bili u kontaktu sa obolelim kolegama.⁴⁰ Ostalo je neregulisano i pitanje obavljanja rada van prostorija poslodavca za zaposlene koji su, zbog obustave rada predškolskih ustanova i obustave nastave u osnovnim školama, istovremeno brinuli o deci.

Ograničenje rada pojedinih privrednih subjekata

Uredbom o merama za vreme vanrednog stanja je određenim grupama privrednih subjekata zabranjen ili ograničen rad što je posredno uticalo na zaposlene u ovim delatnostima, bilo time što su im poslodavci, zbog prekida rada ili zbog smanjenog obima posla, otkazali ugovore o radu, raskidom ugovora o delu, ugovora o privremenim i povremenim poslovima, kao i prekidom radnog angažmana po drugom osnovu, uključujući i radnike na neformalnom radu. Druga mogućnost koju su koristili poslodavci u tom slučaju su različiti modaliteti odsustva sa rada. Posledice su posebno vidljive u sektoru usluga, gde su pored zaposlenih u ovom sektoru, posebno ugroženi i lica koja imaju status samozaposlenih i mikro preduzeća. Prve analize o posledicama skoro tromesečnog prekida rada u ovim delatnostima govore u prilog tezi o visokom stepenu ranjive zaposlenosti lica koja obavljaju samostalnu delatnost ili su osnivači mikro preduzeća, bilo da isključivo sami stiču zaradu ili i zapošljavaju određeni manji broj lica čije zarade teško da su uspeali da obezbede tokom trajanja vanrednog stanja.

36 „Leskovački opozicionari: Štab imao ingerencije da privremeno zatvori „Juru““

<https://www.juznevesti.com/Politika/Leskovački-opozicionari-Stab-imao-ingerencije-da-privremeno-zatvori-Juru.sr.html>

37 <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/analiza-i-rezultati-rada-ministarstva-za-rad-zapostljavanje-boracka-i-socijalna-pitanja>

38 Sekulović, I. "Pandemija i radna prava u Srbiji", Fondacija Centar za demokratiju, izvor <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1803/pandemija-covid-19-i-radna-prava-u-srbiji>

39 U ovim delovima Uredba, zapravo, uopšte ne ispunjava uslove propisane Zakonom o vladi, naime, da Vlada uredbom detaljnije razrađuje odnos uređen zakonom, u skladu sa svrhom i ciljem zakona (član 42. stav 1.)

40 Sindikat traži preduzimanja mera kakao ne bi došlo do pandemije korone u leskovackoj "Juri" <https://jugmedia.rs/sindikat-trazi-preduzimanja-mera-kakao-ne-bi-doslo-do-pandemije-korone-u-leskovackoj-juri/>

Rad zaposlenih u državnoj upravi ograničen je 16. marta **Zaključkom 05 broj 53-2561/2020**, kojim je obustavljen rad sa strankama putem neposrednog kontakta u svim organima državne uprave, Autonomne pokrajine Vojvodine i jedinica lokalne samouprave, posebnim organizacijama, ustanovama, javnim preduzećima i drugim organizacijama kojima je osnivač ili većinski vlasnik Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je to što nije obuhvatio i zabranu rada putem neposrednog kontakta i u drugim pravnim licima i preduzetnicima, što je bilo moguće učiniti na osnovu člana 13. stav 1. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, prema kojem su svako pravno lice, preduzetnik i fizičko lice dužni da postupe u skladu sa merama za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti određenih tim zakonom, čime je prekršen član 21. Ustava kojim je zabranjena diskriminacija, s obzirom na to da uredbama o merama za vreme vanrednog stanja nije propisano ograničenje ove ustavne garancije.⁴¹ Tri dana kasnije (19. marta) ipak je **Uredbom o merama za vreme vanrednog stanja** i privrednim društvima, pravnim licima i preduzetnicima zabranjeno obavljanje delatnosti „kod kojih je priroda delatnosti pružanja usluge takva da zahteva blizak kontakt između pružaoca i korisnika usluge, kao i korisnika usluge međusobno. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je istovetan onom iznetom u primedbama na Zaključak 05 broj 53-2561/2020; naime, ovim aktom takođe je prekršena ustavna garancija zabrane diskriminacije, naglašava se u analizi FCD.⁴²

Socijalna zaštita u pandemiji

Pandemija i mere uvedene tokom vanrednog stanja na različit način su pogodile posebno osetljive društvene grupe među kojima starije od 65 godina i to naročito smeštene u domovima za smeštaj odraslih i starijih lica, osobe sa invaliditetom, osobe sa hroničnim oboljenjima, osobe sa autizmom, lica koja žive u neformalnim naseljima bez pristupa pijaćoj vodi i dr. Mere koje su uvođene nisu vodile računa o pravima i potrebama ovih lica, prilagođavane su tokom vanrednog stanja, što je neretko dovodilo do različitih interpretacija i konfuzije među građanima. Kapaciteti ovih ustanova pokazali su se kao nedovoljnida odgovore na posebne zahteve tokom pandemije i vanrednog stanja.

Prema podacima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, zaključno sa 27. aprilom prisustvo korona virusa potvrđeno je kod 564 korisnika i 149 zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite i domovima za smeštaj odraslih i starijih lica. „Prisustvo virusa potvrđeno je u gerontološkim centrima u Nišu, Kruševcu, Knjaževcu, Mataruškoj Banji, u Gerontološkom centru „Jelenac“ u Aleksincu, kao i delu te ustanove u Tešici i Gradskom centru za socijalni rad u Beogradu, Odeljenju Novi Beograd. Takođe, virusa ima i u Domu za smeštaj starih lica u Smederevu, Domskom odeljenju za smeštaj odraslih i starih u Novom Pazaru, Domu za decu i omladinu „Duško Radović“ u Nišu, Ustanovi za decu i mlade „Sremčica“ u Beogradu, Prihvatilištu za decu u Beogradu, Prihvatilištu za odrasle i starije osobe u Beogradu, Centru za porodični smeštaj i usvojenje u Nišu i Centru za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Beogradu.“⁴³

Uvođenje zaštitnih mera i uputstava o neophodnim higijenskim navikama radi zaštite stanovništva od zarazne bolesti izazvane virusom Covid 19, neminovno je usmerilo pažnju civilnog sektora na posebno ugrožene grupe koje nemaju potrebne uslove u kojima bi mogli da primenjuju mere zaštite. To se pre svega odnosi na neformalna naselja bez vode, prenaseljenih stanova i sl. Organizacija A11 Inicijativa za ekonomska i socijalna prava predložila je formiranje „trećeg štaba“ koji hitno mora da preduzme mere kako bi otklonio ili ublažio posledice koje su nastale po najsiromašnije i najugroženije kategorije osoba koje se nalaze pod jurisdikcijom Republike Srbije. Takođe je konstatovano da su od nadležnog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja izostali predlozi mera za olakšavanje položaja najranjivijih, uključujući i one koji su angažovani u sektoru neformalne ekonomije[®].

41 Sekulović, I. «Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji», Fondacija Centar za demokratiju, Beograd 2020

42 Ibid.

43 „Neophodno je hitno preduzimanje mera za zaštitu najugroženijih tokom borbe protiv virusa SARS-CoV-2“, <https://www.a11initiative.org/neophodno-je-hitno-preduzimanje-mera-za-zastitu-najugrozenijih-tokom-borbe-protiv-virusa-sars-cov-2/>, 17.03.2020. Na težak položaj sakupljača sekundarnih sirovina ukazao je Zrenjaninski socijalni forum, ocenivši da oni nisu prepoznati od strane države kao radnici i da su izloženi velikoj opasnosti da se zaraze korona virusom s obzirom na to da nemaju zaštitnu opremu prilikom direktnog kontakta sa otpadom: „Sakupljači sekundarnih sirovina goloruki u borbi sa Covidom 19“, <http://www.zsf.rs/vesti/sakupljaci-sekundarnih-sirovina-goloruki-u-borbi-sa-covidom19/>, 26.03.2020.

Posebna zabrinutost iskazana je za zaštitu i podršku osobama sa mentalnim invaliditetom. Platforma organizacija za saradnju sa mehanizmima Ujedinjenih nacija za ljudska prava po otpočinjanju vanrednog stanja i uvođenja mera, uputila je nadležnim ustanovama otvoreno pismo kojim apeluje „da preduzmu dodatne mere socijalne zaštite kojima bi se garantovao kontinuitet podrške osobama sa mentalnim invaliditetom na bezbedan način tokom trajanja vanrednog stanja, kako zbog zaštite njihovog zdravlja ne bi došlo do kršenja osnovnih ljudskih prava i diskriminacije.“⁴⁴ Na početku epidemije Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom (MDRI-S) je apelovala na nadležne da, gde god je to moguće, ubrzano premeštaju korisnike iz institucija u privatni smeštaj – u svoje porodice, kod rođaka, u hraniteljske porodice. Posebno je skrenuta pažnja na grupu od 8 ljudi sa mentalnim teškoćama koji su odmah po početku epidemije izmešteni iz kuća u Petrovcu na Mlavi i stavljeni nazad u ustanovu „Dr Nikola Šumenković“, koja broji više od 300 korisnika, navodeći da je ova mera neproporcionalna i da krši njihovo pravo na slobodu, ali i da je nerazumna jer će korisnici biti izloženi većem riziku u ovoj instituciji nego u stanovima u kojima su živeli.⁴⁵ U svojim daljim molbama i apelima MDRI-S obraćao se Vladi RS i nadležnim ministarstvima da uzmu u obzir poteškoće sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom, zahtevajući ublažavanje mera zabrane kretanja za osobe sa invaliditetom i njihove porodice⁴⁶, zatim obaveštavanje javnosti o zaraženima/obolelima od Covid-19⁴⁷, kao i usvajanje Strategije deinstitucionalizacije i akcionog plana. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja na navedene dopise „izjasnilo tvrdnjama da je usvajanje strategije deinstitucionalizacije u planu u budućem periodu i da je upućena preporuka ustanovama za smeštaj da korisnike vraćaju u porodice kada je to moguće. Ministarstvo je takođe izjavilo da nema podatke o broju umrlih korisnika ustanova i zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite u toku pandemije, kao i da će ovi podaci biti dostupni u narednom periodu“⁴⁸.

Stalna Konferencija Romskih udruženja građana- LIGA ROMA ukazivala je na ozbiljne probleme sa kojima se suočavaju pripadnici romske nacionalne manjine, nakon proglašenja pandemije COVID-19 bolesti.

Vezano za postupanje poslodavaca prema zaposlenim roditeljima maloletne dece, a povodom Uredbe o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je Vladi uputio Inicijativu za izradu Instrukcije o postupanju poslodavaca za vreme vanrednog stanja radi prevazilaženja problema zaposlenih roditelja i samohranih roditelja maloletne dece, koji su se suočili sa problemom čuvanja svoje dece. „Jedan broj zaposlenih roditelja ukazao je Povereniku i na nejednak položaj u koji su odlukom poslodavca stavljeni zaposleni očevi maloletne dece, jer su neki poslodavci, u cilju primene ove uredbe doneli odluku da se samo majkama dece mlađe od 12 godina omogući da za vreme trajanja vanrednog stanja, ne dolaze na posao kako bi brinule o svojoj maloletnoj deci. Stoga je Poverenik za zaštitu ravnopravnosti predložio da se navedenom instrukcijom posebno propiše da svim samohranim zaposlenim roditeljima maloletne dece bude omogućeno da obavljaju poslove van prostorija poslodavca na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu, odnosno u skladu sa rešenjem poslodavca da se zaposlenom omogućava da obavlja poslova van prostorija poslodavca, ukoliko mu to organizacioni uslovi dozvoljavaju. Takođe, da se i samohranim roditeljima maloletne dece koji su zaposleni kod poslodavca čija je priroda delatnosti takva da nije moguće organizovati rad van prostorija poslodavca omogući da ostanu kod kuće, u slučaju potrebe, kako bi se brinuli o svojoj maloletnoj deci. Zatim da prilikom donošenja odluke o zaposlenima koji će poslove obavljati van prostorija poslodavca, prioritet imaju zaposleni roditelji maloletne dece, kojima će biti predložen ovakav rad, ali bez diskriminacije na osnovu pola, a u skladu sa realnim potrebama društva u uslovima vanrednog stanja u cilju suzbijanja širenja COVID-19 virusa, kao i

44 „Otvoreno pismo Platforme organizacija civilnog društva povodom uskraćivanja osnovnih ljudskih prava osobama sa mentalnim teškoćama i invaliditetom tokom trajanja vanrednog stanja“ <https://www.mdri-s.org/saopstenja/otvoreno-pismo-platforme-organizacija-civilnog-drustva-povodom-uskracivanja-osnovnih-ljudskih-prava-osobama-sa-mentalnim-teskocama-i-invaliditetom-tokom-trajanja-vanrednog-stanja/>

45 „Apel Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja“ <https://www.mdri-s.org/saopstenja/apel-ministarstvu-za-rad-zaposljavanje-boracka-i-socijalna-pitanja/>

46 „Molba Vladi Republike Srbije i ministarstvima za izuzimanje osoba sa invaliditetom iz potpune zabrane kretanja posle 17 časova“ <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2020/03/Molba-MDRI-S.pdf>

47 „Stanje u ustanovama socijalne zaštite COVID-19“ <https://www.mdri-s.org/saopstenja/stanje-u-ustanovama-socijalne-zastite-covid-19/>

48 „Odgovor Ministarstva za socijalna pitanja na dopise MDRI-S: Podaci o broju umrlih korisnika u domovima još uvek ne postoje“ <https://www.mdri-s.org/vesti/odgovor-ministarstva-za-socijalna-pitanja-dopise-mdri-s-podaci-o-broju-umrlih-korisnika-u-domovima-jos-uvek-ne-postoje/>

da poslodavac prilikom usklađivanja svog poslovanja sa uslovima vanrednog stanja, kao što je na primer organizacija rada u smenama, posebno vodi računa o potrebama zaposlenih roditelja maloletne dece koje se odnose na usklađivanje rada i roditeljstva.”⁴⁹

Aktivnosti organizacija civilnog društva u oblasti socijalne politike i zapošljavanja

U ovom delu navodimo neke od inicijativa organizacija civilnog društva tokom vanrednog stanja a koje se odnose na ekonomski i socijalni položaj pojedinih društvenih grupa. Gradjanske inicijative su prikupile veliki broj izveštaja i svedočenja o aktivnostima civilnog društva na lokalnom nivou.

Radna grupa NKEU za poglavlje 2 i 19, u vreme vanrednog stanja organizovala je dva online sastanka na kojima se diskutovalo o uvedenim merama, poštovanju bezbednosti i zdravlja na radu, otpuštanju radnika, pitanju odsustva, socijalnim uslugama i aktivnostima njihovih organizacija.

Asocijacija nezavisna kulturna scena Srbije uputila je dopise nadležnim organima u cilju donošenja konkretnih mera podrške umetnicima, kulturnim radnicima i sektoru samozaposlenih u kulturi^{50, 51}

Medijska i novinarska udruženja uputila su predloge Vladi Srbije za suzbijanje negativnih posledica po radna prava novinara.⁵²

Autonomni ženski centar i organizacije za zaštitu prava žena i borbu protiv nasilja u porodici ubrzo po proglašenju vanrednog stanja ukazale su na opasnost uvećanja nasilja u porodici usled zabrane kretanja, obustave nastave u školama, gubitka posla i gubitka zarade. Autonomni ženski centar je svojim saopštenjem od 17. maja 2020. ⁵³ ukazao na sledeće okolnosti: „Ograničenje kretanja, izolacija, povećan nivo stresa, opšta nebezbednost i velika usmerenost institucija (pre svega policije i pravosuđa) na borbu sa pandemijom, doprinela je stvaranju uslova da se nasilje u porodici neometano poveća. Iako je na početku vanrednog stanja Ministarstvo unutrašnjih poslova izveštavalo da je broj prijavi za nasilje u porodici opao, broj žena koji je pozvao na SOS telefone Autonomnog ženskog centra tokom vanrednog stanja je utrostručen. Žene koje preživljavaju nasilje suočile su se s dvostrukim rizikom: rizikom od virusa, i rizikom od nasilja u porodici. O opasnosti od smrtnog ishoda nasilja, dovoljno govori činjenica da su žrtve bile primorane da sa nasilnicima borave neprekidno (i po 72 sata), bez mogućeg izlaza. O propustima institucija tokom vanrednog stanja najbolje govori podatak da je žena koja je pokušala da prijavi nasilje tokom policijskog časa kažnjena. Tokom vanrednog stanja nije bilo mnogo izveštaja o femicidima, ali su ga obeležila dva zabrinjavajuća slučaja. U Nišu je već osuđivani nasilnik ubio i drugu ženu. Kazna koju je služio za ubistvo prve žene umanjena je za 3,5 godine. Šest meseci nakon izlaska iz zatvora ponovio je isto krivično delo. U Leskovcu je dvadesetogodišnjak osim mačeha, ubio i sestru, polusestru i oca. Mediji navode da je ubica imao intelektualni invaliditet, te da je bio pod nadzorom centra za socijalni rad. Niš i Leskovac su u trenutku ovih femicida bili i žarišta pandemije korona virusa. Ipak, to nije smelo biti opravdanje nadležnim institucijama da se zapostavi sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici. Manjkavost sistema u kome nisu razvijene procedure praćenja i kontrole bivših osuđenika za nasilje prema ženama i devojčicama i dobre procene bezbednosnih rizika, potvrđena je u ovim, kao i početkom godine u slučaju „nasilnika iz Malče“. Obećanje da će to biti promenjeno dato je još pre šest godina kada je u niškom zatvoru nasilnik ubio ženu koja mu je došla u posetu. Ovi slučajevi dokaz su nedostatka političke volje da se ženama žrtvama nasilja pruži stvarna zaštita.“

49 Aktivnosti Poverenika za zaštitu ravnopravnosti realizovane u uslovima vanrednog stanja (preporuke mera, inicijative i upozorenja javnosti) dostavljeno FCD

50 „Saopštenje Asocijacije nezavisna kulturna scena Srbije stručnoj javnosti“, <http://nezavisnakultura.net/2020/03/23/saopstenje-asocijacije-nezavisna-kulturna-scena-srbije-strucnoj-javnosti/>, 23.03.2020.

51 Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji, Fondacija Centar za demokratiju, Beograd 2020

52 Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji, Fondacija Centar za demokratiju, Beograd 2020

53 Navedeno prema internet sajtu Autonomnog ženskog centra <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1588-saopstenje-za-javnost-zaustavimo-pandemiju-nasilja-u-porodici>

Udruženje „Žene na prekretnici“, organizacija čiji je rad usmeren ka ženama 45+ godina, analizirala je uticaj pandemije na ekonomski položaj žena i naročito pojavu da je veliki broj žena bio prinuđen da stavi u status mirovanja svoje preduzetničke radnje.

Centar za prava deteta i Mreža organizacija za decu Srbije ističu da problemi koji pogađaju gotovo svako dete u Srbiji zahtevaju neodložna sistematska rešenja, strateški pristup, veća i odgovarajuća izdvajanja za zaštitu i ostvarenje prava deteta. Položaj dece u Srbiji je dodatno narušen krizom izazvanom pandemijom COVID-19, što se posebno odražava na decu iz najosetljivijih grupa – decu sa smetnjama u razvoju, decu migrante, romsku decu, decu koja žive i rade na ulici, decu sa HIV-om/AIDS-om, decu pripadnicima LGBTI populacije, decu iz jednoroditeljskih porodica i porodica bez prihoda ili sa niskim primanjima i dr. Iskazuju zabrinutost zbog činjenice da najavljivani ključni zakoni, kao što su Zakon o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta, Zakon o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, nisu usvojeni.⁵⁴

Kako je početak pandemije obeležen nepovoljnom situacijom na tržištu rada, njom su naročito pogođeni i mladi. Beogradska otvorena škola je, 16. marta, nakon proglašenja vanrednog stanja, pokrenula Web4JOBS platformu, kao one-stop-shop prostor na kom nezaposleni mladi imaju mogućnost da unaprede svoje znanje i poboljšaju svoju zapošljivost.

Preporuke

1. Unapređenje socijalnog dijaloga se nakon iskustva u uvođenju mera tokom vanrednog stanja i paketa mera za privredu i građane pokazuje dodatno važnim. Konsultacije oko uvođenja mera verovatno bi bile umanjile nedostatke pri njihovom dizajniranju i obezbedilo selektivniji pristup pojedinim naročito ugroženim i osetljivim društvenim grupama.
2. Neophodno je hitno utvrditi, kako na kratkoročnom, tako i na srednjoročnom planu, mere pomoći osetljivim grupama koje su ostale bez posla i bez prihoda tokom vanrednog stanja, a koje nisu obuhvaćene do sada uvedenim merama podrške privredi i građanima (kao što su radno angažovana lica van radnog odnosa i neformalni radnici);
3. Unaprediti pravni okvir obavljanja rada van prostorija poslodavca (rad na daljinu, rad od kuće): postojeća regulativa pokazala se kao nedovoljna u uslovima pandemije ili sličnih kriza koje mogu uslediti. Unapređenje pravnog okvira treba sprovesti kroz izmene i dopune Zakona o radu u skladu sa evropskim standardima, a neophodno je obavezati i poslodavce da svojim internim aktima regulišu način obavljanja rada van njihovih prostorija.
4. Institut radne obaveze neophodno je drugačije regulisati i to po mogućstvu drugim relevantnim zakonima, a ne kao što je sad regulisano Zakonom o odbrani i Zakonom o vojnoj, materijalnoj i radnoj obavezi.
5. Neophodno je na osnovu jasno mapiranih potreba i plana unaprediti infrastrukturne i stručne kapacitete u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacija socijalne zaštite za pružanje usluga domskog smeštaja;
6. Unapređenje kapaciteta Inspektorata za rad već godinama se pokazuje kao neophodnost i to kako kroz novo zapošljavanje, unapređenje stručnosti inspektora, povećanje budžetskih sredstava, ali i kroz preciznije regulisanje nadležnosti, sada posebno i na osnovu iskustva o povredama radnih prava u periodu vanrednog stanja.

⁵⁴ Navedeno prema <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/05/Aktivnosti-OCD-kao-odgovor-na-Covid-19-18-25-maj-.pdf>

2. Zaštita potrošača i zaštita zdravlja

Centar za evropske politike – Radna grupa za pregovaračko poglavlje 28 Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji

Pregled mera iz oblasti javnog zdravlja i zaštite potrošača

Radi sprečavanja pojave, širenja i suzbijanja zarazne bolesti izazvane virusom COVID-19, tokom trajanja vanrednog stanja od 15.03. do 6.05.2020. godine, donete su sledeće mere iz oblasti javnog zdravlja i zaštite potrošača:

1. Uredba o posebnim tehničkim zahtevima standardima i primeni medicinskih sredstava za vreme vanrednog stanja nastalog usled bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 („Sl. glasnik RS“ br. 41/2020); mere koje se odnose na nabavku, stavljanje u upotrebu u lečenju medicinskih sredstva i lekova, koji nisu proizvedeni uz primenu propisanih standarda pod uslovima:
 - Dostavljanja opisa tehničkih karakteristika i načina upotrebe medicinskog sredstva, sa prevodom na srpski;
 - Da je obezbeđena delotvornost u lečenju, tj. da zadovoljava uslove efikasnog lečenja;
 - Da će osposobiti zdravstvene radnike;
 - Da se obavezuje da za medicinsko sredstvo obezbedi servis i rezervne delove i navede period važenja obaveze.
2. Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja („Sl. glasnik RS“ br. 31/2020); redosled i sadržina mera koje su preduzete za vreme vanrednog stanja predviđa:
 - Poslodavac je dužan da omogući zaposlenima obavljanje poslova van prostorija poslodavaca (rad na daljinu i rad od kuće).
 - Poslodavac je dužan da vodi evidenciju o zaposlenima koji rad obavljaju van prostorija poslodavca (trajanje radnog vremena, način vršenja nadzora nad radom zaposlenog).
 - Ukoliko nije moguć rad od kuće poslodavac je dužan da svoje poslove uskladi uslovima vanrednog stanja: ne iziskuje dodatna sredstva, organizuje rad u smenama; omogući održavanje sastanaka elektronskim, odnosno odgovarajućim putem; odloži službena putovanja u zemlji i inostranstvu.
 - Poslodavac je dužan, u cilju zaštite zdravlja zaposlenih, da obezbedi sve što se odnosi na higijensku sigurnost objekata i lica; zaposlenima koji imaju neposredni kontakt sa strankama ili dele radni prostor neophodno je obezbediti dovoljne količine zaštitne opreme.
3. Odluka o ograničenju pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koje obuhvataju prodaju robe i vršenje usluga u trgovinskim centrima i lokalima u koje se ulazi iz zatvorenog prostora („Sl. glasnik RS“ br. 39/2020); Odlukom su predviđene sledeće mere:
 - Zabranjuje se neposredna prodaja robe kupcima i neposredno vršenje usluga korisnicima usluga u trgovinskim centrima (gde se podrazumeva ulazak iz većeg zatvorenog prostora u manji).
 - Odluka se ne odnosi na pravna lica koja robu prodaju preko društvenih mera, moraju biti preuzete sve potrebne mere.

- Od tačke jedan izuzimaju se pravna lica i preduzetnici koji obavljaju delatnost trgovine na malo prehrambenim proizvodima, osnovnim životnim namirnicama i lekovima i medicinskim sredstvima.
 - Mera traje dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19.
4. Odluka o posebnim merama pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koja obuhvata prodaju hrane i pića u ugostiteljskim objektima i prodaju hrane za nošenje („Sl. glasnik RS“ br. 39/2020); Odlukom su predviđene sledeće mere:
- Nastavlja se pružanje usluga, pravnih lica i preduzetnika iz navedenih oblasti, uz posebne mere zaštite zaposlenih i korisnika usluga: hrana i piće ne mogu se servirati u zatvorenim prostorima i u prostorima na otvorenom, bez obzira na način pripreme hrane i način posluživanja hrane i pića.
 - Usluge se mogu pružati uz organizaciju dostavne službe ili preko šaltera za pružanje usluge bez ulaska lica.
 - Pravna lica i preduzetnici dužni su da primene sve preventivne mere od uticaja na bezbednost i zdravlje zaposlenih i korisnika usluga.
 - Mere traju dok traje vanredno stanje.
5. Odluka o zabrani izvoza lekova („Sl. glasnik RS“ br. 32/2020, 33/2020 i 47/2020); Odluka predviđa sledeće mere:
- Zabranjuje se izvoz i ponovni izvoz lekova iz RS, osim:
 - Ako se proizvode isključivo za strana tržišta;
 - U slučaju kada strano lice otprema lekove u postupku tranzita sa carinskog područja.
 - Zabrana izvoza na rok od 30 dana;
 - Izvoz se može odobriti posebnim aktom Vlade;
 - Domaći proizvođači, uvoznici i izvoznici lekova dužni su da se izjavom odgovornog lica obavežu na kontinuirano i nesmetano snabdevanje tržišta RS svim lekovima koje proizvode i uvoze.
6. Odluka o privremenoj zabrani izvoza osnovnih proizvoda bitnih za stanovništvo („Sl. glasnik RS“ br. 28/2020, 33/2020, 37/2020, 39/2020, 41/2020 i 43/2020-4); Odlukom su predviđene sledeće mere:
- Uvodi se privremena zabrana izvoza osnovnih proizvoda bitnih za stanovništvo u cilju sprečavanja kritične nestašice ovih proizvoda (tabela sa proizvodima);
 - Zabana izvoza u trajanju od 30 dana;
 - Odluka o zabrani ne odnosi se na robu koju domaće lice kupi u drugoj državi ili carinskoj teritoriji ako se ta roba nakon sprovedenog carinskog postupka otprema van teritorije RS;
 - Izvoz proizvoda sa liste može se odobriti posebnim aktom Vlade.
7. Odluka o proglašenju bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 zaraznom bolešću („Sl. glasnik RS“ br. 23/2020, 24/2020, 27/2020, 28/2020, 30/2020, 32/2020, 35/2020, 37/2020, 38/2020, 39/2020, 43/2020 i 45/2020-3); Odlukom su, na osnovu Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti („Sl. glasnik RS“, br. 15/2016 i 68/2020), predviđene sledeće mere:

1. Proglašava se bolest COVID-19 zaraznom bolešću;
2. Primenjivaće se propisane mere Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom o javnom zdravlju, kao i druge mere koje priroda te bolesti nalaže u skladu sa epidemiološkom situacijom;
 - Lica kod kojih je utvrđeno prisustvo virusa leče se u posebno određenim i pripremljenim objektima za izolaciju i lečenje;
 - Lica su dužna da prihvate izolaciju i da se pridržavaju mera i uputstva;
 - Lice koje se ne pridržava izolacije po prijavi zdravstvenoj ustanovi prinudno se izoluje;
 - Lica koja su nakon dva negativna testa na COVID-19 puštena kući, morala su da provedu još 14 dana u kućnoj izolaciji;
 - Kontrolu vrše pripadnici MUP-a.
3. Preporučuje se zaposlenima u zdravstvu da ne putuju u zemlje žarišta epidemije;
 - Zdravstveni radnici po povratku u RS ili kontakta sa zaraženom osobom, nakon 14 dana karantina i jednog negativnog testa, dužni su da se vrate nastavku rada i izvršavanju radne obaveze.
 - Ova mera primenjuje se i na radnike u vojnozdravstvenim ustanovama i pripadnicima Vojske Srbije, MUP-a, i službi bezbednosti.
 - Licu kojem je po ulasku u RS određena mera zdravstvenog nadzora, kao i licu kojem je mera određena nakon kontakta sa zaraženim licem, a ima potrebu da napusti RS pre isteka mere, sanitarni inspektor može da da dozvolu.
 - O odluci sanitarnog inspektora obaveštava se MUP najkasnije u roku od 24h.
4. Stranim državljanima privremeno se zabranjuje ulazak u RS. (ova mera primenjuje se kod)
 - Posade teretnih motornih vozila. Ako je tranzit u pitanju ograničava se na period ne duži od 12h od momenta ulaska u RS.
 - Posade teretnih brodova. Tranzitna plovidba – ograničava se na period ne duži od 90 časova za brodske sastave i 60 časova za samohodna plovila u slučajevima uzvodne plovidbe. U slučajevima nizvodne plovidbe ne duže od 72 časa za brodske sastave i 54 časa za samohodna plovila.
 - Vozopratno osoblje železničkih vozila.
 - Posade i kabinsko osoblje vazduhoplova.
 - Radno telo Vlade određuje uslove i ograničenja tranzita, odnosno boravka lica kojima je data dozvola za ulazak u Republiku Srbiju.
 - Humanitarne konvoje pod obaveznom pratnjom ugovorene diplomatskim putem.
 - Akreditovane članove osoblja stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava i kancelarija međunarodnih organizacija.
 - Strane državljanke koji imaju odobren privremeni boravak ili stalno nastanjenje u Republici Srbiji.
 - Državljanke susednih država iz pograničnog područja koji obavljaju poljoprivredne radove i imaju poljoprivredno zemljište.
 - Državljanke susednih država koji su stanovnici pograničnog područja i koji su zaposleni na teritoriji RS.

5. Državljanima Republike Srbije i stranim državljanima koji imaju odobren privremeni boravak ili stalno nastanjenje u RS predviđa se zdravstveni nadzor u trajanju od 14 dana.
 - Lica koja imaju simptome odmah se upućuju u zdravstvene ustanove.
 - Ne primenjuje se na lica koja obavljaju međunarodni drumski, železnički, vodni ili vazdušni saobraćaj.
 - Borodovima nije dozvoljena zamena članova posade za strane državljane, za domaće jeste.
 - Ne primenjuju se na domaće državljane i državljane susednih država koji obavljaju poljoprivredne radove.
 - Ne primenjuju se ni na domaće državljane koji su zaposleni na teritoriji susedne države i koji poseduju dokument poslodavca o radnom angažovanju.
6. Na strane državljane koji dolaze radi pružanja humanitarne pomoći ne primenjuju se mere iz tač. 4. i 5 ove odluke.
7. 4v. Svaki avio-prevozilac koji vrši bilo koju vrstu međunarodnog avio-prevoza treba da nadležnoj službi da dostavi:
 - dozvolu radnog tela Vlade;
 - izjavu da je upoznao putnike sa merama i uslovima.
8. Zaključak Vlade o određivanju objekta za sprovođenje mere karantina radi sprečavanja pojave, širenja i suzbijanja zarazne bolesti COVID-19 ("Sl. glasnik RS", br. 33/2020);
 - Određuje se da će se mera karantina koju je naredio ministar zdravlja, radi sprečavanja pojave, širenja i suzbijanja zarazne bolesti COVID-19, u skladu sa epidemiološkom situacijom, sprovesti u objektu vojne ustanove „Morović”, Šid i Miratovačko polje.
9. Naredba o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 34/2020, 39/2020, 40/2020 i 46/2020-3); određene sledeće mere:
 - Zabranjuje se kretanje van prostorija za stanovanje i to:
 - Više od 65 godina u naseljenim mestima preko 5000 stanovnika;
 - Više od 70 godina u naseljenim mestima do 5000 stanovnika.

Ne odnosi se na period subotom od 04h do 07h.

 - Svim licima se zabranjuje kretanje u vremenu od 17h do 05h radnim danima, od 13h subotom do 05h ponedeljkom. Dozvoljen izvođenje kućnih ljubimaca u periodu od 23h do 01h, nedeljom od 08h do 10h, 20 min, 200m od stana.
 - Zabranjuje se kretanje u svim parkovima i javnim površinama namenjenim za rekreaciju i sport, od 21 marta od 20h. Ne odnosi se na zdravstvene radnike, pripadnike MUP-a i Vojske RS, lica kojima je MUP izdao dozvolu.
 - Prilikom održavanja sahrana zabranjuje se prisustvo više od 10 lica.
 - Zabrana se ne odnosi na lica o kojima je potrebna zdravstvena pomoć.
 - Nepoštovanje zabrane iz tač. 1. i 2. ove naredbe kazniće se za krivično delo u skladu sa Krivičnim zakonikom, a za prekršaj u skladu sa Uredbom o prekršaju za kršenje Naredbe ministra unutrašnjih poslova.

10. Naredba o zabrani okupljanja u Republici Srbiji na javnim mestima u zatvorenom prostoru: ("Sl. glasnik RS", br. 39/2020)

- zabranjuju se javna okupljanja na celoj teritoriji Republike Srbije na javnim mestima u zatvorenim prostorima – kada se istovremeno okuplja više od pet lica.
- Naredba traje dok traje opasnost od zaraze.
- Prestaje da važi Naredba o zabrani okupljanja u Republici Srbiji na javnim mestima u zatvorenom prostoru broj.
 - Svakom novoprimljenom se određuje izolacija od 14 dana;
 - Mere izolacije korisnika i zaposlenih, koji su bili u kontaktu sa obolelim, koje izdaje nadležna epidemiološka služba realizuju se u okviru ustanove socijalne zaštite za smeštaj starih lica.

11. Naredba o organizovanju i sprovođenju mere karantina ("Sl. glasnik RS", br. 33/2020);

- Naređuje se organizovanje i sprovođenje mere karantina:
- kontrola putnika i zdravstveno upozorenje za sve putnike;
- određivanje Referentne laboratorije za identifikaciju i potvrdu SARS-CoV-2;
- obrazovanje medicinskih timova za praćenje zdravstvenog stanja osoba;
- ograničenje slobode kretanja i obavezni zdravstveni pregledi lica koja su bila ili za koja postoji sumnja da su bila u kontaktu sa licima obolelim.

12. Naredba o zabrani poseta i ograničenju kretanja u objektima ustanova za smeštaj starih lica ("Sl. glasnik RS", br. 28/2020);

- Zabranjuju se posete svim ustanovama socijalne zaštite za smeštaj starih lica.
- Korisnicima se zabranjuje napuštanje ustanova.
- Licima koja pružaju usluge neophodne za funkcionisanje ustanova, a koja nisu zaposlena u tim ustanovama dozvoljava se boravak i kretanje u objektima.
- Prijem novih korisnika dozvoljen uz zdravstvenu dokumentaciju da lice nije zaraženo.

Ocena mera iz ugla javnog zdravlja i zaštite potrošača

U ovom momentu, s obzirom da je epidemija virusa COVID-19, koja je proglašena Naredbom Ministra zdravlja od 19.03.2020. godine, još uvek u toku, a naročito zbog nedostatka pouzdanih informacija o nizu relevantnih pitanja za ocenu mera donetih i sprovedenih tokom vanrednog stanja, uvedenog dana 15.03.2020. godine i koje je bilo na snazi do 6.06.2020. godine, ne postoji mogućnost davanja pouzdane kritičke ocene tih mera u svetlu standarda sistema javnog zdravlja koji je sadržan u materiji pregovaračkog poglavlja 28. Dubinska analiza pojedinačnih mera ili mera Vlade u celini, donetih tokom trajanja vanrednog stanja u vezi sa epidemijom, tek predstoji, nakon što relevantni podaci budu dostupni javnosti, naročito u vidu posebnih izveštaja Ministarstva zdravlja i Instituta za javno zdravlje Srbije. Izrada i publikovanje takvih izveštaja je neophodno, kako bi se sistem javnog zdravlja i posebno deo sistema koji se odnosi na zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti, revidirao i restrukturirao radi pravilnog i uspešnog suočavanja sa izazovima zaraznih bolesti koje imaju snažne i opšte društvene posledice, kao što je to slučaj sa aktuelnom epidemijom virusa COVID-19.

Mere koje su donete tokom trajanja vanrednog stanja su podrazumevale posebne uslove nabavke, prometa, uvoza i izvoza, kao i upotrebe medicinskih sredstava i lekova, posebne zahteve zaštite zdravlja na radu, zaštite zdravlja potrošača u maloprodaji putem ograničenja načina i uslova prodaje i pružanja usluga, ograničenje i zabranu ulaska u zemlju, i ograničenje i zabranu kretanja određenih kategorija lica ili svih građana u određenom vremenskom periodu, zabranu okupljanja, kao i organizovanje i sprovođenje mera karantina. Prema vrsti, obliku i opsegu, preduzete mere se uklapaju u zakonom predviđene mere za slučaj epidemije zarazne bolesti od većeg epidemiološkog značaja i vanredne situacije koja može da ugrozi zdravlje i živote ljudi i u kojima postoji neposredna opasnost za masovno prenošenje zaraznih bolesti (čl. 50. do 53. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti).

Preliminarna opšta ocena mera i aktivnosti Vlade i nadležnih organa i tela tokom trajanja vanrednog stanja se može dati kao zadovoljavajuća. Mere su zasnovane na procenama ovlašćenih predstavnika medicinske struke, sadržinski su u skladu sa zakonskim odredbama o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti i predstavljaju odgovarajući odgovor na potrebe suzbijanja i sprečavanja širenja zarazne bolesti izazvane virusom COVID-19. Za uspešno sprovođenje mera u delu koji se odnosi na zdravstvene ustavnove i sistem javnog zdravlja u celini, presudan značaj je imalo kompetentno zdravstveno osoblje i njihov požrtvovan rad.

Na osnovu uvida javnosti u sprovođenje donetih mera i diskusije članova Radne grupe NKEU za poglavlje 28 – sekcija za javno zdravlje, može se konstatovati da je, pored uspešnog suzbijanja širenja zarazne bolesti sprovođenjem ovih mera, epidemija COVID – 19 istovremeno razotkrila određene slabe tačke zdravstvenog sistema Srbije, ali i ukazala na pravce u kojima bi trebalo delovati. Javno zdravlje, odnosno populaciono zdravlje su u proteklom periodu značajno zapostavljeni na račun orijentacije prema kliničkoj medicini, pa su pitanja očuvanja zdravlja stanovništva i primarne prevencije kod sprečavanja i suzbijanja bolesti, bili u drugom planu. Epidemija COVID – 19 je značajno izmenila tu situaciju, i nametnula temu sistema javnog zdravlja, s tim što je potrebno prikupiti sve relevantne podatke, i nakon sveobuhvatne stručne analize, utvrditi predloge mera za unapređenje u ovoj oblasti, koja ima značajno mesto u pregovaračkom poglavlju 28.

U pogledu angažovanja zdravstvenih ustanova za potrebe smeštaja i lečenja pacijenata zaraženih virusom COVID-19, tokom trajanja vanrednog stanja nije bio dostupan javnosti sveobuhvatan spisak, već je samo objavljena lista COVID ambulatni pri domovima zdravlja i kontakt telefon. Na osnovu podataka koji su dostupni putem medija, može se konstatovati da su u početku epidemije, za ove potrebe rezervisani smeštajni kapaciteti KBC „Dragiša Mišović“ i Zemunske bolnice u Beogradu, Klinike za opštu hirurgiju u Nišu, i Institut za plućne bolesti u Novom Sadu. Naknadno su dodatno obezbeđeni kapaciteti u KBC Zvezdara i Instituta za ortopediju Banjica, u Beogradu.

Pored ovih ustanova, na osnovu posebnih odluka Vlade o otvaranju privremenih objekata za smeštaj i lečenje lica obolelih od zarazne bolesti COVID-19, i to privremeni objekti „Beogradski sajam“, „Dom studenata Medicinskog fakulteta Niš“, „Hala Čair“ u Nišu, „Novosadski sajam“ i Srednja medicinska škola „Dva heroja“ Novi Pazar. Za potrebe privremene bolnice angažovani su zdravstveni radnici, zdravstveni saradnici i druga lica zaposlena u zdravstvenim ustanovama iz Plana mreže zdravstvenih ustanova, vojnim zdravstvenim ustanovama, državnim organima i pravnim licima osnovanim sredstvima u javnoj svojini za koje je posebnim zakonom predviđeno da obavljaju i poslove zdravstvene delatnosti, koji su rešenjem svog rukovodioca, u skladu sa odlukama Kriznog štaba upućeni na izvršavanje radne obaveze u privremenu bolnicu. Obbolele od zarazne bolesti COVID-19 i inficirane virusom SARS-CoV-2 na lečenje u privremenu bolnicu su upućivale zdravstvene ustanove određene aktima nadležnih organa za prijem i zbrinjavanje tih lica. Kapaciteti navedenih privremenih bolnica su samo delimično iskorišćeni, pa veći broj drugih objekata koji je u nekom momentu takođe bio pripremljen za ove potrebe, nije ni stavljen u funkciju.

U ovom momentu se ne može sa sigurnošću komentarisati način raspodele i određivanja namene pojedinih ustanova, jer nisu poznati kriterijumi na kojima je sprovedena ta raspodela. S obzirom na nesistematično određivanje namene objekata, učestale promene destinacije kod prihvata i upućivanja pacijenata, kao i redosled određivanja pojedinih ustanova i uspostavljanja privremenih objekata, pretpostavka je da nije postojao prethodni plan za slučaj epidemije velikih razmera i masovnog prihvata zaraženih pacijenata, već da su takve odluke donošene na Kriznom štabu, na osnovu epidemiološke procene i procene karakteristika raspoloživih kapaciteta zdravstvenih ustanova.

U sklopu preliminarne ocene donetih mera i sprovedenih aktivnosti tokom vanrednog stanja u oblasti javnog zdravlja, može se konstatovati da njihov karakter i sadržina odgovaraju procenjenoj epidemiološkoj situaciji i

potrebama sprečavanja i suzbijanja zarazne bolesti prema u tom momentu poznatoj definiciji slučaja. Međutim, javljaju se pitanja pouzdanosti i kvaliteta analitičke osnove za donošenje mera, uloge stručnih ustanova i tela nadležnih za epidemiološki nadzor u kreiranju i predlaganju tih mera, nadzora nad njihovim sprovođenjem, kao i načina i uslova sprovođenja donetih mera u zdravstvenim ustanovama i privremenim namenskim objektima. Za sada, javnosti nisu dostupni svi relevantni podaci o stručnim, tehničkim i organizacionim uslovima u kojima su se odvijale aktivnosti sprovođenja mera usmerenih na sprečavanje širenja zarazne bolesti izazvane virusom COVID-19, a ni stručna javnost nema u potpunosti uvid u te podatke. Nedostatak transparentnosti u radu Kriznog štaba i kod donošenja odluka o merama, kao i način komunikacije sa javnošću, neke su od ključnih kritičkih ocena koje su mogle da se čuju u javnosti tokom trajanja vanrednog stanja.

Naime, mogla se uočiti nedoslednost u donošenju odluka o pojedinačnim merama, koja nije pružala građanima sigurnost u stručnu osnovanost i medicinsku opravdanost kod izbora mera i odmeravanja njihove težine. Komunikacija Kriznog štaba i javnosti je prošla kroz nekoliko faza: prvo je minimalizovan, pa čak i ismevan značaj i rizik od posledica zaraze virusom COVID-19, putem neozbiljnih i žovijalnih nastupa pojedinih članova Kriznog štaba; u drugoj fazi, suočavanjem sa prvim talasom masovne zaraze i naročito sagledavanja teških iskustava iz drugih evropskih zemalja (Italija, Španija), komunikaciju sa javnošću su karakterisali šok i panika, i usmeravanje krivice na pojedine kategorije stanovništva (npr. radnici iz inostranstva); u sledećoj fazi je nastupilo donošenje rigidnih mera ograničavanja kretanja pojedinih kategorija građana i svim građana na celokupnoj teritoriji države u određenim vremenskim periodima („policijski čas“); konačno, slabljenjem epidemije, nastupilo je naglo ukidanje mera i stvaranje slike o značajnom i ubrzanom poboljšanju stanja. U pogledu komunikacije sa javnošću, poseban značaj ima slučaj masovnog slanja tekstualne poruke dana 31.03.2020. godine svim korisnicima jedne od mreža mobilne telefonije u Srbiji, koja je sadržala tvrdnju da je situacija dramatična, i da se približava „scenario iz Italije i Španije“. Predstavnici Kriznog štaba su naknadno posredno potvrdili autentičnost poruke, s tim što se ispostavilo da je tvrdnja o dramatičnosti situacije potpuno neosnovana, a sama poruka je izazvala veliku uznemirenost i strah među građanima. Pored toga, na osnovu informacija koje su bile raspoložive za javnost i načina na koji su se odvijale svakodnevne konferencije za štampu Kriznog štaba, građani nisu mogli da steknu puno poverenje da je izbor donetih mera, njihova sadržina i naročito način sprovođenja i nadzora, u potpunosti zasnovan na predlozima i nalazima medicinske struke.

Tokom sprovođenja donetih mera, moglo se uočiti da su ključni problemi relativno loše materijalno i tehničko stanje zdravstvenih ustanova i nedostatak adekvatne opreme. Neke od najznačajnijih zdravstvenih ustanova su neupotrebljive za lečenje obolelih u ovakvoj situaciji (npr. VMA, zbog centralne ventilacije koja dovodi do širenja intrahospitalnih infekcija), ili su u izuzetno lošem tehničkom stanju (Klinika za infektivne i tropske bolesti KCS). U pojedinim slučajevima, zbog nedostatka adekvatnih prostornih i tehničkih uslova, javljala su se žarišta infekcije u samim zdravstvenim ustanovama (npr. KBC „Dragiša Mišović“ i KBC Bežanijska kosa).

Nedostatak adekvatne zaštitne opreme, naročito na početku epidemije, bio je jedan od ključnih problema za rad zdravstvenog osoblja, a može se osnovano pretpostaviti i jedan od glavnih faktora značajnog udela zdravstvenih radnika u ukupnom broju obolelih. Pored toga, javljala su se pitanja adekvatnosti naknadno obezbeđene opreme, posebno pitanje adekvatnosti nabavljenih respiratora, nedostatak testova, kašnjenje sa rezultatima, zakasneli povećan obuhvat testiranja i iznenadne promene algoritama. Pitanja adekvatnosti medicinske opreme tokom trajanja vanrednog stanja, posebno nabavke respiratora i druge opreme za kojom se ukazala potreba u momentu izbijanja epidemije, neophodno je detaljno ispitati kada budu obezbeđeni i pruženi javnosti na uvid svi relevantni podaci. U javnosti su se pojavile i informacije da je u pojedinim zdravstvenim ustanovama u početku epidemije bila zabranjena upotreba zaštitne opreme (slučaj Klinike „Dr. Laza Lazarević“).

Pored toga, posebnu grupu problema čini organizacija rada i službi, na nivou ustanova i sistema u celini, i prikupljanja i razmene podataka. U početku se javio problem regulisanja zasebnog ulaza za pacijente (izdvajanje ulaza za suspektne pacijente) i osoblje, upitne procedure i njihove stalne promene. U vezi sa tim je i odvajanje blokova i spratova u ustanovi za prijem pozitivnih ili suspektnih pacijenata, koje su mnoge ustanove rešavale putem „obezbeđivanja“ jednog dela prostora, sprata ili odeljenja. Adekvatni uslovi bezbednosti i zdravlja na radu za zdravstvene radnike i druge zaposlene, predstavljali su najveći izazov za zdravstvene ustanove koje su imale određene uloge u prihvatu u lečenju zaraženih.

Nedostatak integrisanog informacionog sistema, sa pouzdanim podacima o pacijentima, kao i mogućnostima brzog i preciznog unosa podataka o kretanju zarazne bolesti, kliničkoj slici zaraženih, podacima o mogućim kontaktima zaraženih, odnosno uspešnu obradu, analizu i tumačenje prikupljenih podataka, kao i upućivanje povratne informacije učesnicima u prikupljanju podataka, informisanje stručne i šire javnosti u sklopu spro-

vođenja epidemiološkog nadzora, sada je više nego ikad uočen kao jedan od ključnih nedostataka u oblasti javnog zdravlja uopšte. Za potrebe centralizovanog prikupljanja i praćenja podataka u sklopu epidemiološkog nadzora povezanog sa epidemijom virusa COVID-19, Vlada je svojim zaključkom uspostavila posebno softversko rešenje – Informacioni sistem COVID-19 (IS COVID-19), koje vodi Institut za javno zdravlje Srbije, uz tehničku podršku Kancelarije za informacione tehnologije i elektronsku upravu i Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje. Za sada se može samo pretpostaviti da su razlozi za ovo *ad hoc* rešenje nefunkcionalnost Integrisanog zdravstvenog informacionog sistema (IZIS). S tim u vezi, treba konstatovati da je pitanje funkcionisanja zdravstvenog informacionog sistema, u celini i u kontekstu suzbijanja zaraznih bolesti, u dužem periodu u fokusu izveštaja Evropske komisije o stanju u pregovaračkom poglavlju 28 (skrining izveštaj, izveštaji EK o napretku za poglavlje 28).

Konačno, potrebno je konstatovati da je najveći teret u pružanju potrebne medicinske nege i pomoći, kao i sprovođenju mera u zdravstvenim ustanovama, pao na teret zaposlenih iz reda medicinskog i drugog osoblja. Nedostatak obučenih zdravstvenih radnika svih profila, od lekara do medicinskih sestara i tehničara, kao i zdravstvenih saradnika, nastala zabranom zapošljavanja u javnom sektoru i niskim primanjima, kao i usled odliva kvalifikovanog medicinskog kadra u inostranstvo, hroničnog je karaktera, a ovom prilikom je ponovo aktuelizovan taj problem. Tokom trajanja vanrednog stanja i najvećeg talasa epidemije, nedostatak zdravstvenih radnika je u najvećoj meri rešavan povećanim radnim angažovanjem postojećeg kadra. U ovom momentu nije dostupan podatak o broju zaraženih i preminulih zdravstvenih radnika, ali nema sumnje da je skupo plaćena cena u ljudskim životima i zdravlju lekara i medicinskih tehničara, za požrtvovan rad u postojećim uslovima, tokom trajanja epidemije.

Zaključak

Povodom navedenih mera i datih preliminarne ocene, Radna grupa NKEU za poglavlje 28, donosi sledeće zaključke:

- Preliminarna opšta ocena mera i aktivnosti Vlade i nadležnih organa i tela tokom trajanja vanrednog stanja, je zadovoljavajuća. Mere donete i sprovedene u oblasti javnog zdravlja su sadržinski u skladu sa zakonskim odredbama o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti i predstavljaju odgovarajući odgovor na potrebe suzbijanja i sprečavanja širenja zarazne bolesti izazvane virusom COVID-19;
- Ostaju otvorena pitanja pouzdanosti i kvaliteta analitičke osnove za donošenje mera, uloge stručnih ustanova i tela nadležnih za epidemiološki nadzor u kreiranju i predlaganju tih mera, nadzora nad njihovim sprovođenjem, kao i načina i uslova sprovođenja donetih mera, o čemu je potrebna javna diskusija nakon dobijanja svih relevantnih podataka;
- Epidemija COVID – 19 je razotkrila određene slabe tačke zdravstvenog sistema Srbije, kao što su neadekvatna materijalna i tehnička opremljenost zdravstvenih ustanova, nedostatak određene medicinske opreme, kao i hronični problem nedovoljnog broja zdravstvenih radnika i tehničkog osoblja;
- Ključna primedba na način sprovođenja mera u oblasti javnog zdravlja tokom trajanja vanrednog stanja, odnosi se na nedovoljnu transparentnost u radu Kriznog štaba i drugih organa i tela nadležnih za predlaganje, donošenje i nadzor nad sprovođenjem mera, kao i način njihove komunikacije sa javnošću;
- Potrebno je da Institut za javno zdravlje Srbije, kao ključna nacionalna institucija za praćenje i kontrolu zaraznih bolesti, pripremi i objavi sveobuhvatan tematski izveštaj o epidemiji virusa COVID-19, sa podacima o rezultatima sprovedenog epidemiološkog nadzora i procenama efekata mera donetih tokom vanrednog stanja suzbijanje širenja epidemije;
- Epidemija virusa COVID-19 je ukazala na značaj sistema javnog zdravlja i primarne prevencije, koji moraju da postanu prioritet u razvoju politike javnog zdravlja i sprovođenju predstojećih aktivnosti iz pregovaračkog poglavlja 28.

3. Obrazovanje

Nikola Božić – Radna grupa za pregovaračka poglavlja 25 i 26 Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji

Opis mera državnih organa

Mere Vlade Srbije

Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja doneta je 15. marta 2020. godine i objavljena u „Službenom glasniku“ broj 30-2020:

1. Određuje se mera obustave izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja, dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19.
2. Visokoškolske ustanove i srednje i osnovne škole koje raspolažu odgovarajućom opremom i sredstvima za organizovanje nastave na daljinu, nastavljaju obrazovno-vaspitni rad izvođenjem nastave na daljinu. Ostale ustanove organizovaće nastavu na daljinu putem televizijskog kanala RTS 3, platforme RTS Planeta, kao i internet platformi za učenje.
 - Ustanove iz stava 1. ove tačke dužne su da obaveste roditelje o načinu organizovanja nastave.
 - Putem novih informaciono-komunikacionih tehnologija organizovaće se i probni test za malu maturu.
3. Upis dece u ustanove predškolskog vaspitanja i obrazovanja i osnovne škole nastavlja se preko portala e-Uprava:
 - eVrtić - dostupan je za upis u sve ustanove predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srbiji,
 - eUpis - za upis u osnovne škole biće dostupan od 1. aprila 2020. godine.
4. Zaposleni u ustanovama iz tačke 1. ove odluke nastavljaju sa radnim aktivnostima, a studenti i đaci ostvaruju prava i obaveze u vezi sa sprovođenjem studijskih programa i planova i programa nastave i učenja saglasno zakonu i u skladu sa odlukama i preporukama Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.
5. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja prati i usmerava poslove i dinamiku uspostavljanja nastave na daljinu, organizovanja probnog testa za malu maturu i upisa dece i ustanove predškolskog vaspitanja i obrazovanja i osnovne škole.
6. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja prati i usmerava organizaciju aktivnosti upravljanja ljudskim resursima u ustanovama iz tačke 1. ove odluke i poštovanja opštih uputstava i preporuka tela nadležnih za praćenje stanja i usmeravanje i usklađivanje aktivnosti državnih organa, organizacija i službi dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19, s ciljem umanjavanja mogućnosti prenosa zaraze među zaposlenima i zaštite onih koji su izloženi većem riziku od štetnih zdravstvenih komplikacija.
7. Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

16. marta 2020. doneta je i odluka o obustavi rada ustanova učeničkog i studentskog standarda čiji je osnivač Republika Srbija i objavljuje se u „Službeni glasnik RS“ broj 32:

1. Određuje se mera obustave rada ustanova učeničkog i studentskog standarda čiji je osnivač Republika Srbija, dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19.
2. Ustanove iz stava 1. ove odluke dužne su da obaveste roditelje o obustavi rada i obavezi preuzimanja učenika dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19.

3. Zaposleni u ustanovama iz tačke 1. ove odluke nastavljaju sa radnim aktivnostima, a Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja prati i usmerava aktivnosti upravljanja ljudskim resursima u ustanovama iz tačke 1. ove odluke i poštovanja opštih uputstava i preporuka tela nadležnih za praćenje stanja i usmeravanje i usklađivanje aktivnosti državnih organa, organizacija i službi dok traje opasnost od širenja zarazne bolesti COVID-19, radi umanjavanja mogućnosti prenosa zaraze među zaposlenima i zaštite onih koji su izloženi većem riziku od štetnih zdravstvenih komplikacija.
4. Direktor ustanove u obavezi je da izradi Plan rada ustanove za vreme trajanja obustave rada, koji treba da obezbedi odvijanje neophodnih procesa rada u ustanovi (obezbeđenje ustanove, obračun zarada zaposlenima, dostava podataka Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i drugim nadležnim organima i obavljanje drugih poslova neophodnih za rad ustanove u vanrednom stanju), ali tako da što manji broj zaposlenih dolazi u ustanovu, a da svoje radne obaveze u najvećoj meri obavljaju od kuće.
5. Strancima (studentima, lektorima i dr.), koji borave u ustanovama učeničkog i studentskog standarda na osnovu međudržavnih sporazuma i projekata, a koji nemaju mogućnosti da se vrate svojim kućama, potrebno je obezbediti nastavak korišćenja usluga smeštaja i ishrane u ustanovi.
6. Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

Mere Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Program učenja na daljinu za učenike osnovnih i srednjih škola

Operativni plan za nastavak rada škola u otežanim uslovima uz program učenja na daljinu za učenike osnovnih i srednjih škola donosi se 16. marta sa datumom stupanja na snagu od 17. marta 2020. godine.⁵⁵

Konstatuje se da je Vlada Republike Srbije donela odluku da zbog trenutne epidemiološke situacije u zemlji privremeno obustavi neposredni obrazovno-vaspitni rad u osnovnim i srednjim školama. Privremeno obustavljanje neposredne nastave u školama ne znači i obustavljanje obrazovno-vaspitnog rada sa učenicima, a Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja pripremiло je operativni plan za nastavak rada škola u otežanim uslovima, kroz ostvarivanje obrazovno-vaspitnog rada učenjem na daljinu kako bi se ostvarilo pravo učenika na obrazovanje.

Ostvarivanje obrazovno-vaspitnog rada predviđeno je kroz različite načine i pristupe u ostvarivanju komunikacije sa učenicima i roditeljima/zakonskim zastupnicima. Na ovaj način različiti oblici, načini i pristupi u ostvarivanju komunikacije treba da budu u funkciji obezbeđivanja potrebnih informacija i podrške u ostvarivanju obrazovno-vaspitnog rada učenjem na daljinu, pri čemu će se voditi računa o ukupnim ljudskim i tehničkim resursima škola, kao i tehničkim kapacitetima porodica učenika.

U organizovanom učenju na daljinu koje obezbeđuje Ministarstvo, fokus je na programskim sadržajima opšteobrazovnih i stručnih predmeta sa najvećim fondom časova. Osim toga, škole se obavezuju da, u skladu sa sopstvenim resursima za podršku u učenju na daljinu i uz korišćenje dostupnih platformi za učenje, osmisle načine za ostvarivanje sadržaja i u svim drugim predmetima i programima, na osnovu propisanog plana i programa nastave i učenja.

U cilju ostvarivanja jednakih prava na obrazovanje sve dece, škole su bile u obavezi da, kada ne postoji mogućnost uspostavljanja komunikacije sa učenicima uz upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija, nađu alternativne načine u pružanju podrške u učenju, vodeći računa o svim preporukama za prevenciju širenja virusa COVID-19, imajući u vidu, pre svega, učenike koji dolaze iz porodica niskog socio-ekonomskog statusa, kao i sve ostale učenike kojima nisu na raspolaganju elektronski vidovi komunikacije i drugi savremeni komunikacioni resursi.

⁵⁵ <http://www.mpn.gov.rs/operativni-plan-za-nastavak-rada-skola-u-otezanim-uslovima-uz-program-ucenja-na-daljinu-za-ucenike-osnovnih-i-srednjih-skola/>

Smernice za planiranje i realizaciju obrazovno-vaspitnog rada putem učenja na daljinu u periodu kada nema neposredne nastave, a u zavisnosti od nivoa obrazovanja i vaspitanja i oblika koji je predviđen, su:

1. Edukativni sadržaji za učenje na daljinu koji se emituju na kanalima Radio-televizije Srbije za učenike osnovne škole

- Svakodnevno, počev od 8.00 časova, šest dana u nedelji, emitovani su posebno pripremljeni i adaptirani obrazovni sadržaji za učenike osnovne škole, koji obuhvataju obrađene nastavne jedinice izabranih predmeta, u skladu sa propisanim planom i programom nastave i učenja.
- Za sve učenike od 1. do 7. razreda emitovali su se obrazovni sadržaji u blokovima od po dva časa dnevno.
- Za učenike 8. razreda emitovali su se edukativni sadržaji u blokovima od po tri časa dnevno, od kojih su dva uvek bila srpski jezik i matematika, a treći čas je jedan od predmeta koji se polažu na završnom ispitu.
- Emitovani su časovi i na jezicima nacionalnih manjina, o čemu su škole bile blagovremeno informisane putem sajta Ministarstva i sajtova nacionalnih saveta nacionalnih manjina. Takođe, na platformi RTS Planeta za učenike pripadnike nacionalnih manjina koji u celosti pohađaju nastavu na maternjem jeziku, bili su dostupni i drugi digitalni sadržaji, kao i snimci časova, o čemu su bili obavešteni putem sajta Ministarstva i sajtova nacionalnih saveta nacionalnih manjina.
- Za učenike kojima je potreban strukturiran individualizovan pristup u radu, odnosno prilagođavanje u okviru individualnog obrazovnog plana (IOP), IOP-1, IOP-2 i IOP-3, nastavnici su pripremali posebne materijale za učenje i učinili ih dostupnima učenicima u dogovoru sa njihovim roditeljima.
- U slučaju kada internet nije bio dostupan svim učenicima, obaveza je bila direktora i odeljenjskih starešina da raspored časova koji je emitovan na RTS redovno objavljuju na mestu koje je direktno dostupno učenicima i roditeljima. Mesta na kojima je mogao biti istaknut raspored su: ulaz škole, spoljašnja oglasna tabla i slično. Raspored časova može se prosledivati i putem SMS poruka i društvenih mreža (Viber grupa i slično).
- Obaveza škole je, takođe, bila da se na školski sajt postavi baner sa linkom ka sajtu rasporednastave.gov.rs i ka obaveštenjima koja se odnose na emitovanje časova na RTS.
- Svi emitovani časovi bili su dostupni i na platformi RTS Planeta, gde su se mogli naknadno i više puta pregledati, istog ili narednih dana. O ovoj mogućnosti, takođe, su obavešteni učenici i roditelji i, ukoliko je bilo potrebno, data im je odgovorajuća podrška za pristup ovoj platformi. Operateri nisu naplaćivati protok i prenos podataka za navedene edukativne sadržaje.
- Istovremeno sa emitovanjem TV časova, nastavnici su bili u obavezi da, u saradnji sa odeljenjskim starešinama, ostvare potrebnu komunikaciju sa učenicima i/ili njihovim roditeljima i kada je potrebno da daju dodatna uputstva za učenje nakon emitovanih sadržaja (npr. dodatne prezentacije ili zadaci za vežbanje u radnoj svesci, domaći zadaci – eseji, analize, prezentacije, ilustracije, crteži i drugo). Ovo se odnosi i na predmete koji su bili manje zastupljeni učenjem preko kanala RTS Kanal 3 (muzička kultura, likovna kultura, fizičko i zdravstveno vaspitanje, strani jezici, tehnika i tehnologija, informatika i drugo).

2. Edukativni sadržaji za učenje na daljinu koji se emituju na kanalu Radio-televizije Srbije – RTS Planeta za učenike srednje škole

Za učenike srednje škole nastavne jedinice i teme bile su dostupne na platformi RTS Planeta. Obaveza srednje škole je bila da na svom sajtu postavi baner sa svim linkovima na kojima se može pristupiti lekcijama i platformama za učenje. Nastavnici su bili u obavezi da, u saradnji sa odeljenjskim starešinama, ostvare potrebnu komunikaciju sa učenicima i/ili njihovim roditeljima i kada je potrebno da daju dodatna uputstva za učenje nakon emitovanih sadržaja (npr. dodatne prezentacije ili zadaci za vežbanje u radnoj svesci, domaći zadaci – eseji, analize, prezentacije, ilustracije, crteži, izveštaj o mini projektu i drugo).

Osim sadržaja koji su bili pripremljeni za emitovanje na RTS i platformi RTS Planeta, nastavnici osnovnih i srednjih škola (opšteobrazovnih i stručnih predmeta), budući da najbolje poznaju svoje učenike mogli su da koriste i dostupne digitalne udžbenike i sadržaje na način koji omogućava učenje na daljinu. Takođe, postojala je mogućnost prilagođavanja postojećih nastavnih priprema, materijala i prezentacijama sa uputstvima za učenje, tako da oni budu dostupni najvećem broju učenika (elektronska pošta, Viber grupa).

3. Onlajn platforme kao podrška nastavi na daljinu

Nastavnicima i učenicima osnovne i srednje škole na raspolaganju je bio veliki broj onlajn platformi (Viber, Zoom, Microsoft Teams), kao i nacionalna platforma za onlajn učenje „Moja škola“. Njihovim korišćenjem, nastavnici i učenici bili su u mogućnosti da ostvare interakciju i razmenu materijala u funkciji savladavanja programskih sadržaja.

Uputstva i pedagoške preporuke za korišćenje ovih platformi bili su dostupni na internet stranici www.rasporednastave.gov.rs i njihovo korišćenje je bilo besplatno.

Za potrebe podrške učenicima u učenju postojala je potreba da se među nastavnicima u školi i između škola razmenjuju informacije kako bi se najkvalitetniji sadržaji učinili dostupnim učenicima (obrazovne veb stranice, digitalni sadržaji koje je nabavljala škola, privatne veb stranice i drugo što doprinosi ostvarivanju ciljeva i zadataka/ishoda nastave određenog predmeta u zavisnosti od programa obrazovanja i vaspitanja u tom razredu).

4. Operativni plan škole za organizaciju, sprovođenje i praćenje učenja na daljinu

Direktor škole, nastavničko veće i pedagoški kolegijum dobili su instrukciju od Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja da bez odlaganja pristupe izradi nedeljnog operativnog plana sa ključnim aktivnostima u ostvarivanju obrazovno-vaspitnog rada. Cilj ovog planiranja je bio da se obezbedi što veća uključenost učenika u različite vidove učenja, koordinisan rad nastavnika u pripremi obrazovnih materijala za učenike i praćenje dnevne opterećenosti učenika u skladu sa uzrasnim karakteristikama. U praćenju dnevne i nedeljne opterećenosti učenika posebnu ulogu imale su odeljenske starešine, jer su na osnovu uvida u nedeljne planove rada mogli da utiču na izmene ukoliko se proceni da su učenici previše opterećeni.

5. Direktori škola su imali obavezu da nedeljne operativne planove redovno dostavljaju nadležnoj školskoj upravi Ministarstva.

Na osnovu materijala koje nastavnici dostavljaju učenicima i na osnovu povratnih informacija učenika nakon praćenja TV lekcija (časova) i drugih obrazovnih sadržaja, nastavnici su beležili podatke o napredovanju učenika do kojih mogu doći kroz različite vrste razmena (domaći zadaci, strukturirana vežbanja i provere, eseji, projekti, prezentacije, crteži i dr.). Svoje radove i domaće zadatke učenici su dostavljali nastavnicima putem mejla (slike, fajlovi) ili u okviru odabrane onlajn platforme.

Na osnovu povratnih informacija od učenika, a kroz horizontalnu profesionalnu razmenu planova i iskustava, nastavnici su vodili računa o dnevnoj opterećenosti učenika i održavanju potrebnog nivoa motivacije za učenje, što se postiže dobrim planovima formativnog praćenja.

6. Evidencija o realizaciji obrazovno-vaspitnih aktivnosti na daljinu

Za evidenciju obrazovno-vaspitnih aktivnosti na daljinu odgovorni su nastavnici i direktor škole.

Nastavnici su bili u obavezi da u elektronski dnevnik evidentiraju sve realizovane TV časove i druge nastavne jedinice/teme koje su realizovane putem drugih vidova komunikacije (RTS Planeta, platforme za upravljanje elektronskim učenjem, uputstva data mejlom i drugi alati za video konferencije) sa napomenom o načinu realizacije (oblik komunikacije sa učenicima i kanal komunikacije). Ova evidencija će biti u funkciji verifikovanja realizovane nastave.

Evidencija nastave na daljinu u školama koje ne koriste elektronski dnevnik zasnivala se na beleškama i evidencijama koje na individualnom nivou vode nastavnici, da bi se, po normalizovanju uslova, potrebni podaci mogli naknadno uneti u knjige evidencije obrazovno-vaspitnog rada.

7. Dodatni vidovi podrške učenicima u učenju na daljinu

U instrukciji Ministarstva stoji da je potrebno da odeljenske starešine podstiču učenike na redovno učenje i rad, da im pruže podršku u tome, pri čemu mogu koristiti različite vidove elektronske komunikacije. Ova komunikacija je bila u funkciji pružanja psiho-socijalne podrške i od posebne važnosti je bila za učenike i roditelje u privremeno otežanim uslovima i u pripremi za prelazak na redovni režim nastave i učenja.

Stručni saradnici imali su zadatak pomognu nastavnicima u izradi nastavnih materijala koji se mogu koristiti prilikom učenja na daljinu, kao i u komunikaciji sa učenicima i roditeljima. Takođe, bilo je potrebno da stručni saradnici osmisle radionice i/ili materijale za rad sa učenicima u domenu organizacije učenja i slobodnog vremena, tehnika učenja, samovrednovanja napredovanja kroz učenje i u oblastima koje se specifično odnose na vaspitni rad sa učenicima (jedan od predloga su radionice preko Microsoft Teams, Zoom, Skype ili Viber).

Informisanje i komunikacija

Direktori škola bili su u obavezi da informacije o zdravstvenom statusu učenika, dobijene od roditelja učenika i odeljenskih starešina, redovno prosleđuju nadležnoj školskoj upravi.

Direktori škola bili su u obavezi da redovno prate informacije, uputstva i zahteve nadležnih organa i službi i da obezbede protok informacija ka određenim korisnicima.

U instrukcijama Ministarstva prosvete bilo je navedeno i: „Ukazujemo direktorima i nastavnicima na potrebu poštovanja svih preventivnih mera za sprečavanje širenja virusa COVID-19, što znači da ukupna komunikacija i saradnja na planiranju nastave treba da budu organizovani tako da se smanji neposredni kontakt i boravak većeg broja ljudi u školi. Uz sve prethodno uvedene zdravstveno-higijenske mere i njihovu doslednu primenu, obaveza direktora škole je da organizuje dežurstva, kako bi se osigurala dnevna komunikacija sa nadležnim službama, kao i sa roditeljima učenika koji nisu u mogućnosti da koriste elektronske vidove komunikacije. Obavezuju se direktori škola i odeljenske starešine da sva uputstva u vezi sa prevencijom širenja virusa COVID-19, dobijena od nadležnih institucija, proslede roditeljima elektronskim putem ili da ih obaveste putem spoljašnjih oglasnih tabli.“

Poseban operativni plan za nastavu na jezicima nacionalnih manjina

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja pripremilo je poseban operativni plan za realizaciju nastave na jezicima nacionalnih manjina kako bi učenici pripadnici nacionalnih manjina ostavili pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, u situaciji kada je zbog epidemiološke situacije obustavljen neposredni nastavni rad u svim osnovnim i srednjim školama u Republici Srbiji.

U školama širom Republike Srbije realizovana je nastava na daljinu i sa učenicima koji nastavu pohađaju na svom maternjem, manjinskom jeziku. U obezbeđivanju što većeg broja digitalnih i drugih onlajn resursa za realizaciju kvalitetne nastave na daljinu na manjinskim jezicima, ministarstvu su značajnu podršku pružili nacionalni saveti nacionalnih manjina.

Pored toga što su svi učenici imali mogućnost da prate časove na srpskom jeziku na kanalima RTS i RTS Planeta – što predstavlja i dodatno učenje srpskog kao nematernjeg jezika – za pet manjinskih jezika koji su u službenoj upotrebi u AP Vojvodini i na kojima se celokupna nastava realizuje, realizovano je snimanje časova maternjeg jezika u saradnji sa Radio televizijom Vojvodina. Časovi maternjeg jezika od prvog do četvrtog reda realizovani su na hrvatskom, mađarskom, rumunskom, rusinskom i slovačkom jeziku.

Pored javnih servisa u ovaj veoma značajan zadatak snimanja i emitovanja su se uključili i drugi privatni, manjinski i lokalni mediji. Panon RTV je snimao i emitovati časove na mađarskom, a TV Kopernikus na albanskom i bugarskom jeziku. Za učenike koji pohađaju nastavu na bosanskom jeziku časovi su pripremljeni u saradnji sa Bošnjačkim nacionalnim većem (BNV).

Onlajn i drugi interaktivni digitalni resursi na manjinskim jezicima postavljeni su na linku <https://www.rasporednastave.gov.rs/>

Učenje od kuće za učenike koji rade po Individualnom obrazovnom planu

Kako bi se nastavio proces nastave i učenja u vanrednim okolnostima, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja izradilo je obaveštenje za roditelje i uputstva za sve škole, koja sadrže korake i načine kojima se ostvaruje učenje na daljinu, korišćenjem raspoloživih digitalnih tehnologija i ranije pripremljenih alata.

Kao i svi programi nastave i učenja i ovakva vrsta rada se odnosi na sve učenike uključene u obrazovno-vaspitni sistem, a škole su bile u obavezi da u operativnim planovima rada predvide i učenje na daljinu sa učenicima koji rade po Individualnom obrazovnom planu (IOP).

Nastavnici su izradili posebne prilagođene materijale za đake kojima je potreban struktuiran individualizovan pristup u radu (IOP-1, IOP-2 i IOP-3) i da učinili ih dostupnim učenicima na način koji je dogovoren sa roditeljima. U skladu sa potrebama učenika koji radi po individualizovanom obrazovnom planu pripremljeni su sadržaj, uputstvo za učenje i dogovoren način dobijanja povratne informacije, kako bi se pratilo napredovanje učenika i obezbedila dodatna podrška.

Zbog specifičnih potreba učenika i njima odgovarajućih načina učenja, ograničena je upotreba digitalnih obrazovnih platformi, a na nastavnicima je bilo da načelo „obrazovanje za sve“ sprovedu na korektan način u skladu sa mogućnostima u aktuelnoj situaciji.

Vrlo bitan element podrške u novonastaloj situaciji je psihološka podrška roditeljima dece koja rade po IOP-u, jer su ove porodice u kriznim vremenima još osetljivije. Ovu vrstu podrške planirano je da pruže razredne starešine, nastavnici i psihološko-pedagoške službe u telefonskom kontaktu sa roditeljima ili putem elektronske pošte.

Za specijalne škole, izrađeno je dodatno uputstvo i sadržaji koji mogu biti od koristi u izradi operativnog plana rada, dok su za decu migrante koji se nalaze u prihvatnim centrima, uz podršku Komesarijata za izbeglice, obezbeđeni televizori i računari preko kojih učenici mogu da prate predavanja na RTS 3 i obrazovnih platformi.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme epidemije

U situaciji prekida redovnog rada predškolskih ustanova, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u saradnji sa partnerskim institucijama, organizacijama i strukovnim udruženjima organizovalo je podršku mobilisanju/aktiviranju svih raspoloživih resursa u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja kako bi doprinelo profesionalnom povezivanju i osnaživanju pojedinaca, ustanova i sistema u celini da odgovorno i kompetentno odgovori na kompleksne izazove sa kojima se suočava obrazovni sistem.

Aktivnosti na nivou visokog obrazovanja

Visokoškolske ustanove su organizovale online nastavu za svoje studente. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja dalo je tumačenje da se kolokvijumi i ispiti ne mogu održavati online, jer zakon to ne predviđa. Velika većina institucija se pridržavala ovog mišljenja, ali su neke visokoškolske institucije realizovale kolokvijume.

U sklopu priprema za nastavak akademske školske godine, visokoškolske ustanove će krenuti sa radom od 15.05.2020. godine, uz poštovanje preventivnih mera.

Nije planirano klasično održavanje predavanja, već da se sva predavanja završavaju „on-line“, u mesecu maju.

Visokoškolske ustanove imaju obavezu, da u skladu sa preporukama Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, odnosno opštim uputstvom za primenu preventivnih mera na univerzitetima/fakultetima, akademijama strukovnih studija i visokim školama vezano za COVID-19, organizuju obaveze studenata, tako da oni budu u minimalnom broju prisutni na visokoškolskim ustanovama i u studentskim domovima, kako bi se obezbedilo održavanje socijalne distance i pridržavanje svih ostalih preventivnih mera.

Na pojedinim visokoškolskim ustanovama (medicinskim, tehničkim, prirodno-matematičkim ...) biće neophodno održavanje praktičnih/laboratorijskih vežbi, čiju će dinamiku definisati sama visokoškolska ustanova.

Svi studentski domovi su dezinfikovani i spremni za prijem studenata u malom broju i u skladu sa preporukama vezano za COVID-19.

Ispitni rokovi, počev od aprilskog ispitnog roka, biće održani uz sve mere zaštite. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja obezbedilo je sredstva zaštite za visokoškolske ustanove i studentske domove.

Predstavnici Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, oko svih preporuka konsultovali su se sa KO-NUS-om, KASSS-om, SKONUS-om, SKASSS.

Sistemske procese

Upisi i prijemni ispiti

Upis dece u prvi razred osnovne škole, koji tradicionalno počinje 1. aprila, ove godine je, zbog aktuelne situacije i vanrednog stanja, počelo kasnije. Umesto upisa, roditelji i drugi zakonski zastupnici su od 1. aprila bili u mogućnosti da stupe u kontakt sa školom u koju žele da upišu svoje dete preko nove usluge „Iskazivanje interesovanja za upis u osnovnu školu“ na Portalu eUprava, kao i telefonskim putem.

Novu e-uslugu zajednički su izradili timovi Kabineta predsednika Vlade, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Kancelarije za informacione tehnologije i elektronsku upravu.

Na ovaj način, škole su evidentirale zainteresovanost roditelja da upišu dete u određenu školu kako bi okvirno znale koji broj đaka mogu da očekuju. Svi roditelji koji su koristili ovu elektronsku uslugu, biće obavešteni o datumu upisa u osnovnu školu čim isti bude bio definisan.

Po definisanju datuma upisa u osnovnu školu, na Portalu eUprava biće dostupna usluga zakazivanja termina za upis i testiranje koja će omogućiti roditeljima da jednim odlaskom u školu završe sve procedure oko upisa deteta i to bez potrebe donošenja ijednog dokumenta, kao i da obave testiranje sa psihologom/pedagogom. Škole će u unapređenoj elektronskoj usluzi eUpisa po službenoj dužnosti pribaviti podatke iz matične knjige rođenih, iz evidencije prebivališta i iz zdravstvenog informacionog sistema o obavljenom lekarskom pregledu.

Kako bi upis dece u prvi razred osnovne škole bio pojednostavljen na portalu e-Uprava, od 28. maja 2020. godine biće omogućena usluga e-Zakazivanje termina za upis i testiranje budućih učenika prvog razreda, koja će omogućiti roditeljima i starateljima da jednim odlaskom u školu završe sve u vezi upisa i testiranja dece.

Usluga eZakazivanje termina za upis i testiranje biće dostupna do 10. 07. 2020. godine. Preko aplikacije e-Upis izvršiće se upis učenika u školu, kao i povlačenje neophodnih dokumenata (iz matične knjige rođenih, evidencije prebivališta i iz IZIS-a o obavljenom lekarskom pregledu).

Roditelji, staratelji i zakonski zastupnici prilikom upisa deteta u školu ne donose nijedan dokument jer će svi podaci biti pribavljeni po službenoj dužnosti elektronskim putem. Izuzetno, ako je lekarski pregled obavljen pre 16.03.2020. godine ili ako je lekarski pregled obavljen kod privatnog lekara, roditelj dostavlja školi lekarsko uverenje.

Upis učenika u prvi razred osnovne škole, u skladu sa zakazanim terminima, obavlja se od 1.06. do 20.07.2020. godine. Nakon upisa u školu, istog dana u zakazanom terminu psiholog, odnosno pedagog škole testiraće učenika.

Podsećanja radi prošle godine je zahvaljujući elektronskoj usluzi eUpis upisano više od 60 hiljada đaka u prvi razred osnovne škole. Roditelji po prvi put nisu morali da pribavljaju više od 120.000 različitih dokumenata u papirnoj formi, pri čemu su uštedeli isto toliko sati čekanja na nekom od šaltera javne uprave.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja sprovelo je prijavljivanje učenika za polaganje prijemnog ispita za upis u specijalizovane srednje škole (Matematička i Filološka gimnazija, učenici sa posebnim sposobnostima za informatiku i računarstvo, muzičke, baletske, likovne i druge).

Istovremeno su kandidati za upis u specijalizovana odeljenja anketirani o uslovima u kojima bi se ovaj ispit mogao realizovati u kućnim uslovima. Ukoliko se izdvoje prijemni ispiti kojima se proveravaju veštine (crtanje, slikanje, sviranje, pevanje, igra, vajanje) i razmatraju mogućnosti realizacije ispita koji su usmereni na papir/ olovka u kućnim uslovima može se doći do sledećih zaključaka:

- da su mnogobrojni učenici već iskazali interesovanje za ova specijalizovana odeljenja
- da nemaju svi učenici dostupnu opremu za realizaciju ispita na daljinu. Oko 10% od do sada prijavljenih učenika nije u mogućnosti da polaže onlajn.

Da bi se ispoštovao jedan od bazičnih principa obrazovanja, a to je podjednaka dostupnost obrazovanja za sve učenike na celoj teritoriji Republike Srbije, Ministarstvo će realizaciji ovih ispita pristupiti na dosadašnji način kada se epidemiološki rizici svedu na najmanju moguću meru. Do tada će srednjim školama biti dostupni podaci o broju zainteresovanih učenika i predloženi načini organizacije besplatne onlajn pripreme nastave.

Napominjemo da pojedine specijalizovane gimnazije već organizuju ovakav oblik pripreme za polaganje prijemnih ispita.

Prijavljivanje učenika za polaganje prijemnog ispita za upis u škole za učenike sa posebnim sposobnostima za školsku 2020/2021. godinu, bilo je realizovano elektronskim putem veb prijavom (<https://prijavazaprijemni2020.mpn.gov.rs/>).

Završni ispiti

Kao i prethodnih godina, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja planira da sprovede završni ispit na kraju osnovne škole, kako bi se učenicima obezbedilo sticanje sertifikata o završenoj osnovnoj školi i omogućilo sprovođenje zakonom regulisane procedure upisa u srednje škole.

Doneta je odluka da se sprovede onlajn testiranje kojim će se učenicima osmog razreda omogućiti samoprocenu znanja i to bi bio prvi probni test koji je u skladu sa mogućnostima rada od kuće. Osnovna svrha ovog testiranja je da učenici steknu uvid u to da li su napredovali do očekivanih standarda postignuća u predmetima koji su obuhvaćeni završnim ispitom i da u odnosu na rezultate probnog završnog ispita, po potrebi, dodatnu pažnju posvete određenim oblastima u okviru pojedinih predmeta.

Od direktora, nastavnika i stručnih saradnika se očekuje da motivišu učenike da se u što većem broju, a u skladu sa tehničkim uslovima kojima raspolažu, uključe u ovo testiranje, kako bi dobili pravovremenu objektivnu povratnu informaciju o svom postignuću, koja treba da im posluži kao smernica za dalje učenje i pripremu za završni ispit. Rezultati testa se nisu ocenjivali, jer se testiranje odvija u nedovoljno kontrolisanim uslovima da bi se obezbedila pouzdanost rezultata.

Nakon završenog testiranja, planirano je da učenici dobiju svoje rezultate, a predmetni nastavnici će putem uspostavljenih kanala komunikacije saznati koje su oblasti učenici savladali i šta im predstavlja teškoću, da bi se tome mogli posvetiti tokom daljeg rada. Na osnovu ovih razmena, nastavnici treba da planiraju podršku učenicima u sklopu priprema za završni ispit, koje se za sada takođe odvijaju učenjem na daljinu.

Test „Samoprocena znanja 2020“⁵⁶ je prvi onlajn test u Republici Srbiji za jednu celu generaciju. Prvi put svi učenici jednog razreda su imali priliku da oprobaju svoje znanje u sasvim novim uslovima i realno je očekivati da će ovakav oblik podrške u budućnosti ući u redovnu obrazovnu praksu.

⁵⁶ <https://ceo.edu.rs/%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d0%b0-%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d1%98%d0%bd-%d1%82%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d1%81-%d0%b0%d0%bc%d0%be%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d0%b5%d0%bd/>

U situaciji kada se škola odvija na daljinu, testovima za „Samoprocenu znanja 2020“, Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, Kancelarija za IT i elektronsku upravu i Kompanija Comtrade, pružili su dodatnu podršku đacima, nastavnicima i školama sa standardizovanim testovima u onlajn okruženju.

Testovi za samoprocenu znanja koncipirani su tako da učenici imaju priliku da dva meseca pre polaganja završnog ispita na kraju osnovnog obrazovanja i vaspitanja provere svoje znanje rešavanjem tri testa koji obuhvataju ukupno sedam predmeta (srpski, odnosno maternji jezik, matematika, fizika, geografija, istorija, hemija i biologija). Na ovaj način, omogućen je razvoj samoregulisano učenja, pre svega, samoprocena trenutnog nivoa znanja učenika i planiranje sledećih koraka u učenju.

Od ukupno 68. 504 učenika osmog razreda, maternji jezik je rešavalo 63.215, matematiku 62.220 i kombinovani test 62.863 učenika. Na osnovu ovih podataka, svaki test rešavalo je više od 91 odsto učenika.

Testovi za samoprocenu znanja kreirani su na osnovu obrazovnih standarda za kraj osnovnog obrazovanja i vaspitanja i sadrže pitanja iz nastavnih sadržaja od V do VIII razreda. Dobijeni rezultati na testovima samoprocene znanja pokazuju da su na nacionalnom nivou učenici u proseku osvojili sledeće rezultate:

- iz srpskog/maternjeg jezika 13,68 poena
- iz matematike 13,56 poena
- na kombinovanom testu 14,63 poena

Rezultate ovog testiranja nije moguće porediti sa rezultatima završnih ispita u proteklom periodu, imajući u vidu tip i vrstu testova, kao i njihovu namenu.

Takođe, stiče se utisak da je veliki broj učenika samostalno rešavao testove i iskoristio test za samoprocenu znanja na najbolji mogući način za dalje planiranje.

Učenici osmog razreda preko sajta www.mojaucionica.gov.rs, preko kojeg su i realizovali test za samoprocenu znanja, mogu preuzeti testove i rešenja sa prethodnih završnih ispita koje su rešavale generacije malih maturanata u periodu od 2011. do 2019. godine. Ovo je još jedan vid podrške za pripremu završnog ispita za osmake koji se pripremaju za malu maturu učenjem na daljinu. Ovi materijali za učenje biće dostupni do kraja juna, a mali maturanti mogu u bilo koje vreme pristupiti platformi i preuzeti željene testove iz srpskog, odnosno maternjeg jezika i matematike, kao i kombinovanog testa. Pored testova moći će da preuzmu i rešenja koja će im pomoći da procene znanje.

Rad sa nastavnicima i ocenjivanje učenika

Važno je bilo da nastavnici strukturiraju svoju pedagošku dokumentaciju o praćenju učenika kako bi u kontinuitetu mogli da beleže relevantna zapažanja o njihovom napredovanju u učenju.

To se odnosi na podatke o obrazovnom napretku u odnosu na ishode učenja, zapažanja o zalaganju učenika, kao i na preporuke za dalje učenje. Zapažanja o napredovanju u učenju nastavnici mogu beležiti u pedagoškoj dokumentaciji koju su sami strukturali (pisanom i/ili elektronskom obliku), koristeći sistem za praćenje učeničkih postignuća kroz druge sisteme za podršku elektronskom učenju.

Potrebno je bilo da nastavnici u školama koje pedagošku evidenciju vode elektronskim putem, korišćenjem eDnevnika, suštinska i ključna zapažanja o napredovanju u učenju beleže za svakog učenika.

Školama je poslat i dopis u vezi sa učenjem na daljinu, u kome je, između ostalog, istaknuta obaveza škola i data uputstva za praćenje napredovanja učenika tokom perioda u kome se učenje odvija na daljinu.

Ocenjivanje učenika regulisano je Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i pravilnicima koji propisuju dve vrste ocenjivanja: sumativno i formativno. Sumativno i formativno ocenjivanje su deo jedinstvenog procesa, a u obrazovnoj praksi, do sada je težište bilo na sumativnom ocenjivanju, najčešće bročanom.

U nastalim okolnostima ostvarivanja nastave na daljinu, praćenje i ocenjivanje učenika, podrazumevalo je promenu postojeće prakse i drugačije načine ocenjivanja, gde se sa sumativnog prelazi na formativno ocenjivanje.

Formativno ocenjivanje zahteva veću interaktivnost učenika i nastavnika korišćenjem elektronskih mreža i platformi. Važno je da postoji svakodnevna komunikacija nastavnika sa učenicima jer to omogućava nastavnicima da prikupe što više podataka o tome kako učenici uče i dokle su stigli u savladavanju gradiva.

Postoji mnogo formi i alata pogodnih za formativno procenjivanje rada učenika. To podrazumeva zadatke kao što su na primer, eseji, razvoj postera, korišćenje elektronske pošte, virtuelni grupni rad, Skajp ili Viber intervjui, pauzer point prezentacije (PPT), istraživački zadaci, igranje uloga u virtuelnoj učionici, učenički portfolio, sačinjavanje individualnih planova karijernog razvoja i slično.

Tokom učenja na daljinu, nastavnici su imali mogućnost da učenicima prosleđuju testove i kontrolne vežbe putem društvenih mreža, elektronskom poštom ili putem platforme, a urađene radove učenici mogu na isti način vraćati nastavnicima da ih pregledaju i eventualno ocene. Pored toga, nastavnici korišćenjem alata za pravljenje upitnika i kvizova mogu da kreiraju kratke test forme sa zadacima višestrukog izbora i kratkog odgovora.

Na veb stranicama Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, moguće je naći alate za interakciju, razvoj kvizova i upitnika i alate za saradnju i deljenje koji značajno mogu da olakšaju rad nastavnika kada je u pitanju vrednovanje ishoda učenja.

Jedan od načina za formativno ocenjivanje u uslovima daljinskog učenja jeste elektronski portfolio (e-portfolio) učenika koji predstavlja zbirku učeničkih radova koja prikazuje rezultate koje je učenik postigao kroz razne aktivnosti u nastavnom procesu, na primer eseji, poster, fotografije, video i audio zapisi, umetnička dela koje je kreirao učenik.

Postoje i drugi različiti alati koji su dostupni na Internetu, a koji obezbeđuju lako kreiranje e-portfolija, olakšani pregled i upotrebu poput alata pod imenom *Muhara*.

Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja je pripremio uputstvo i ček liste koje nastavnicima mogu da pomognu da sumiraju formativne procene prikupljene u periodu realizacije nastave na daljinu.

Elektronski dnevnik pored sumativnih ocena ima predviđena polja za unošenje formativnih procena. Sve formativne ocene i uvidi nastavnika u toku implementacije nastave na daljinu će biti iskorišćeni za sumativno ocenjivanje na kraju nastavne godine.

Opisane postupke praćenja i vrednovanja je moguće primeniti za najveći deo populacije učenika. Ipak, postoji i manji broj učenika koji nije bio u mogućnosti da učestvuju u interaktivnoj, elektronskoj komunikaciji. Za takve učenike, u ovom trenutku, škole su bile u obavezi da obezbede štampane materijale ili korišćenje raspoloživih školskih resursa (npr. tableta koje su dobijale škole/učenici).

Platforma za online sadržaje se uspostavlja u saradnji sa kompanijom Majkrosoft (Microsoft), koja je omogućila da platforma bude besplatna, kako tokom vanrednog stanja, tako i kasnije.

Kako bi se nastavnicima olakšalo korišćenje ove platforme, pored uputstava koja su dostupna na adresi <https://rasporednastave.gov.rs/alati-uputstva.php>, pripremljene su i onlajn obuke.

Platforma je pogodna za pripremu digitalnih sadržaja, za interaktivnu onlajn nastavu, razmenu sadržaja, postavljanje zadataka i prikupljanje rešenja i odgovora. *Majkrosoft tims* na jednom mestu omogućava razgovore, razmenu sadržaja u realnom vremenu, zajedničku saradnju i dodelu zadataka. Kao platforma virtualnog sastanka dizajniran je da omogući diskusiju, a njegove funkcije omogućavaju jednostavnu raspodelu zadataka – bez obzira na to gde se ljudi nalaze. Takođe, pomaže administratorima škola i osoblju da ostanu povezani i omogućava razmenu objava u realnom vremenu.

Platforma omogućava korišćenje veb aplikacija Word, Excel, OneNote, Outlook, Teams, kao i drugih aplikacija dostupnih u paketu MS Office 365. Dostupan je za korišćenje i na Vindousu, Eplu, Androidu i Linuksu (Windows, Apple, Android, Linux) i može se koristiti iz bilo kog veb pretraživača (Edge, Firefox, Safari, Chrome...)

Primeri dobre prakse

Online resursi

Učenicima osnovnih i srednjih škola u Republici Srbiji omogućeno je da prate nastavu i na internet stranicama <http://www.rts.rs/page/school/ci.html> i <https://mojaskola.rtsplaneta.rs/>.

Osim mogućnosti da prate nastavu na televizijskom kanalu RTS i na internet platformi RTS Planeta (rtsplaneta.rs), nastavne jedinice za osnovce i srednjoškolce su dostupne i na sajtu RTS na www.rts.rs/page/school/sr.html (na naslovnoj stranici, kategorija „Moja škola“), kao i na specijalizovanom internet podsajtu <https://mojaskola.rtsplaneta.rs>.

Kancelarija za IT i eUpravu pokrenula je portal digitalnasolidarnost.gov.rs na kom se nalaze informacije o svim besplatnim platformama, alatima za učenje i rad od kuće, kao i besplatnim knjigama, kursevima, filmovima, muzici, televizijskom i kulturnom sadržaju za vreme trajanja pandemije COVID-19.

Otvoren je poziv svim kompanijama i drugim organizacijama koje su spremne da građanima, privredi i državi stave na raspolaganje i korišćenje bez nadoknade svoje digitalne platforme, sadržaje i rešenja, da se jave i popune obrazac koji se nalazi na: <https://www.digitalnasolidarnost.gov.rs/budi-solidaran/>

„Riznica igara” koju su kreirali studenti četvrte godine pedagogije i nastavnici Katedre za predškolsku pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, u saradnji sa Sektorom za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja sadrži predloge igara koje deca u trenutnoj situaciji mogu igrati u kući. Riznica predstavlja i podsticaj deci i njihovim porodicama da zajedno provedu kvalitetno vreme. Osim toga, vaspitači mogu da koriste ovu riznicu i da deci i porodicama sa kojima ostvaruju komunikaciju u uslovima vanrednog stanja predlažu igre, kao i da u interakciji sa njima, kreiraju jedinstvene riznice igara na nivou svojih vaspitnih grupa. Na taj način, stvarajući zajedničku „Riznicu igara” sa decom i porodicama kao dinamičku zbirku koja se dopunjuje, razvija i obogaćuje tokom vremena, vaspitači stvaraju jedinstvenu, zajedničku priču o poverenju, uzajamnoj podršci i snažnoj vezi dece, porodica i vaspitača u teškim vremenima kroz koja prolazimo. Zbog toga će svaka Riznica biti po sebi vredna, autentična i neponovljiva priča o proživljenom iskustvu. Za dete, igra je suštinski deo života, osnovni način na koji dete upoznaje svet, upoznaje sebe i gradi odnose sa drugim ljudima. Igra jednako može pomoći i deci i odraslima da se osećaju moćno, da budu aktivni i kreativni, da istražuju, stvaraju, isprobavaju, menjaju, zajedno uče i pomeraju granice mogućeg. U zajedničkoj igri možemo bolje razumeti i podržati jedni druge i stvarati dragocena zajednička iskustva koja su veća lekcija od bilo kakvog udžbenika.

Stručni tim Istraživačke stanice Petnica je odmah nakon proglašavanja vanrednog stanja i početka potrebe da se, smanjujući međusobne kontakte, bude u svojim domovima intenzivirao online komunikaciju sa svojim polaznicima. Petnica je želeći da svoje stručne materijale učini dostupnim i svima drugima koji imaju interesovanje za prirodne, društvene, tehničke nauke, i umetnost i dizajn, pripremila sadržaje koji će pomoći da se naučne oblasti, od interesovanja za polaznike Istraživačke stanice, online približe svima koji to žele. Petnički online resursi su dostupni na linku <http://petnica.rs/petnicki-online-resursi/>

Psihološka podrška

Psihološka savetodavna podrška za učenike, roditelje i zaposlene u ustanovama obrazovanja i vaspitanja organizovana je tokom vanrednog stanja.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je zbog pandemije izvršilo prenamenu SOS linije za prijavu nasilja u obrazovno – vaspitnim ustanovama, a pozivom na broj telefona 0800 200-201 od 23. marta 2020. godine učenici, roditelji i zaposleni u ustanovama obrazovanja i vaspitanja mogli su dobiti psihološku savetodavnu podršku.

Cilj podrške je dobrobit pojedinca, porodice i celokupne zajednice. Budući da psihološka savetodavna podrška podrazumeva ublažavanje uticaja kriznog događaja, olakšavanje procesa oporavka i sprečavanje ili smanjenje mogućih posledica na psihičkom planu, preduzeti su dodatni napor kako bi se umanjile posledice stresa učenika, roditelja i nastavnika.

Na liniji su bili angažovani stručni saradnici – psiholozi i pedagozi koji su radili na SOS liniji za prijavu nasilja u obrazovno – vaspitnim ustanovama i drugi saradnici Ministarstva.

Konkurs za izbor najboljih primera nastave na daljinu

Konkurs za izbor najboljih primera nastave na daljinu pod nazivom „Magija je u rukama nastavnika“ otvoren je do 31. maja 2020 godine.

NALED i Organizacija za razvoj karijere i omladinskog preduzetništva „Connecting“ u saradnji sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Zavodom za unapređenje obrazovanja i vaspitanja i Republičkim sekretarijatom za javne politike, uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), raspisuju Konkurs za izbor najboljih primera nastave na daljinu pod nazivom „Magija je u rukama nastavnika“.

Nove okolnosti i promene koje se dešavaju podstiču nas da im se stalno prilagođavamo i da konstantno učimo. Kako se deo obrazovnog procesa koji je funkcionisao u učionicama preko noći „preselio“ u e-prostor, izazov da mu se prilagodimo je veliki, ali otvara i ogromnu mogućnost za kreativnost i nove ideje.

Imajući u vidu da pokazana inovativnost u izvođenju nastave u promenjenim uslovima zaslužuje široko društveno priznanje, pozivani su bili nastavnici i stručni saradnici u državnim ili privatnim osnovnim i srednjim školama, koji su u proteklih godinu dana imali vodeću ulogu u osmišljavanju i izvođenju određenog oblika nastave na daljinu, da učestvuju na Konkursu tako što će najkasnije do 31. maja 2020. popuniti onlajn formular na stranici www.jpds.rs/konkurs i priložiti kratku prezentaciju.

Stručni žiri izabراće najmanje tri najbolja primera nastave na daljinu koji će biti nagrađeni na osnovu unapred definisanih kriterijuma, uz mogućnost dodeljivanja i dodatnih priznanja. Posebna nagrada publike biće dodeljena na osnovu onlajn glasanja publike na stranici www.jpds.rs/online-nastava.

Nagrada za prvoplasiranog je učešće na studijskom putovanju u Finsku/Estoniju i laptop, dok ostale nagrade uključuju laptop, tablet, pametni telefon i vaučere za kupovinu e-knjiga kod izdavača Laguna/Delfi. Svi istaknuti primeri biće uvršteni u jedinstvenu javnu bazu najboljih praksi nastave na daljinu.

Projektna nastava na daljinu

U toku je izrada „E-priručnik za planiranje i realizaciju projektne nastave na daljinu“ u kome će biti opisani projektna nastava, različiti digitalni alati i besplatni onlajn resursi. U priručniku će se naći izvrsni primeri nastave na daljinu koje su nastavnici osmislili i realizovali tokom COVID-19 krize. Organizacije koje rade na pripremi priručnika su NALED, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Organizacija za razvoj karijere i omladinskog preduzetništva „Connecting“, „Nauči me“.

Istraživanja i stručna mišljenja

Za sagledavanja kvaliteta mera donetih tokom vanrednog stanja izazvanog pandemijom COVID-19 veoma je važno, kao ilustraciju, predstaviti i lične stavove ljudi koji se obrazovanjem svakodnevno bave.

Da li se ocenjuju đaci ili roditelji?⁵⁷

Prof. dr Danimir Mandić, dekan Učiteljskog fakulteta u Beogradu

Objavljeno: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

U poslednje vreme javila se sumnja da elektronske forme provere znanja učenika nisu pouzdana osnova za ocenjivanje u sadašnjim uslovima organizacije nastave na daljinu. Ističe se zapažanje da roditelji učenika pomažu svojoj deci u davanju odgovora na postavljane zadatke, pa se postavlja pitanje da li se ocenjuju učenici ili roditelji? U vezi sa tim hteo bih izneti nekoliko važnih napomena.

Brojna istraživanja iz oblasti pedagoške evaluacije pokazuju da tradicionalno usmeno i pismeno ispitivanje, kakvo uobičajeno imamo u našim školama, predstavlja nesiguran, nepouzdan metrijski materijal za iskazivanje postignuća učenika u vidu petostepene numeričke skale ili opisnih ocena. Mnogi istraživači ukazuju da je ocenjivanje najbolesnije tkivo savremenog obrazovanja ne samo kod nas, već i u svetu. Kriterijum ocenjivanja nastavnika je veoma nepouzdan i sličan kretanju broda na olujnom moru, kako je to slikovito iskazao Ramiro Bujas. Kriterijum se podiže i spušta zavisno od pojedinih subjektivnih faktora ocenjivanja. Mnogi faktori kao što su: halo-efekat, lična jednačina nastavnika, greška centralne tendencije, kontrasta i dr. (o kojima se ovde ne može detaljno govoriti), utiču na subjektivnost i nepouzdanost školskih ocena. U pojedinim istraživanjima se ističe da je važnije za učenika ko ga ispituje, nego stvarni fond znanja kojim raspolaže. Rekao bih da pitanje objektivnosti i pouzdanosti školske ocene nije vezano samo za trenutnu situaciju.

Dalje, treba praviti razliku između tradicionalnog ocenjivanja i vrednovanja. Dva učenika, istog nivoa znanja, mogu imati različite ocene zavisno od uslova u kojima su ta znanja sticali. Ako učenik u teškim uslovima, malom stanu, konfliktnim porodičnim odnosima uspe da od 5 zadataka tačno reši 3 zadatka, njegov uspeh „vredi“ koliko i uspeh drugog učenika koji je u dobrim uslovima (ima svoju sobu, harmoničnu porodicu, savremena tehnička sredstva, pristup internetu, biblioteku i sl.) rešio svih 5 zadataka. Treba se prisetiti u ovom vremenu i poznate lestvice faktora prilikom vrednovanja postignuća učenika, tzv. ZRISO skale (Znanje; Radne navike; Interesovanja; Subjektivne mogućnosti; Objektivne mogućnosti-uslovi). Kroz mrežu svih pomenutih faktora treba „provući“ (vrednovati) postignuća učenika. Zato je važno da učitelji, nastavnici i profesori dobro poznaju svoje učenike, njihove porodične prilike, subjektivne mogućnosti i takva saznanja uključuju u proces vrednovanja. Suština je da se meri napredovanje svakog pojedinca u zavisnosti od subjektivnih i objektivnih okolnosti u kojima se razvija. Naravno, postoje i drugi elementi vrednovanja o kojima ovom prilikom nećemo govoriti. Uveren sam da sadašnje okolnosti, u kojima je korona virus stvorio krajnje otežane uslove za rad i učenje učenika, treba uzeti u obzir prilikom vrednovanja njihovih postignuća. To su objektivne okolnosti i neminovno je da utiču na proces vrednovanja i ocenjivanja. Nađeno je veoma dobro rešenje za organizaciju nastave na daljinu. Ova neočekivana situacija, verovatno nas je „prisilila“ da nađemo kreativno rešenje, pri čemu smo uvereni da je to samo uvod u temeljnije proučavanje digitalnih modela nastave koji mogu doprineti efikasnijoj organizaciji nastavnog procesa u školi.

Elektronske forme provere znanja se stavljaju pod veliku sumnju jer navodno vrednuju znanja roditelja, a manje znanja učenika. Da li je baš tako? Ako bi takve forme i uticale da roditelji pomažu svojoj deci, to bi sa pedagoškog aspekta bila pozitivna činjenica. Bilo bi veoma korisno kada bi roditelji davali podršku svojoj deci i pomagali im u procesu učenja tokom cele školske godine, ali to je prava retkost. Međutim, teško da bi roditelji, čak i onih 10% sa visokoškolskim obrazovanjem, mogli ukazati neku značajniju pomoć svojoj deci iz pojedinih predmeta čak i u mlađim razredima, a kamoli učenicima drugog ciklusa ili srednjih škola. Mislim da je takav prigovor preteran u ovim okolnostima i da je učešće roditelja u radu učenika ukupne populacije zanemarljivo. Takođe, reč je o nekoliko ocena koje učenici dobijaju u poslednjem tromesečju i koje ne mogu statistički značajno menjati uspeh đaka iz pojedinih nastavnih predmeta.

⁵⁷ <http://www.mpn.gov.rs/da-li-se-ocenjuju-djaci-ili-roditelji/>

Prepisivanje iz knjiga i drugih izvora je moguće u svim uslovima, pa i tokom neposredne pismene ili usmene provere znanja u redovnim učioničkim uslovima. Međutim, eliminisanje ovih parazitarnih faktora moguće je u velikom stepenu odstraniti procenom objektivno potrebnog vremena za rešavanje pojedinih zadataka. Ako učenik ne zna i mora da traži odgovor u knjizi on će “potrošiti” vreme na traganje i neće stići da reši test u predviđenom vremenu. Ako pak zna gde se nalazi odgovor u udžbeniku, na kojoj strani i brzo ga pronade, to je već korisno znanje i treba ga pozitivno valorizovati. Takođe treba imati u vidu da postoji veliki broj nastavnika koji učenicima ne daje testove za ispitivanje memorijskih, reproduktivnih znanja (koja se ionako brzo zaboravljaju), već daju zadatke u kojima treba primeniti znanja u rešavanju praktičnih i svakodnevnih problema. Prilikom rešavanja takvih zahteva poželjno je koristiti knjige, enciklopedije i druge štampane izvore koji su učenicima dostupni.

Treba istaći da funkcija ocenjivanja nije samo merenje znanja učenika. Ocenjivanje ima daleko širu ulogu. Vrednovanje je u funkciji podsticanja rada učenika ali i nastavnika. Vrednovanje treba da prati svaki korak dečije aktivnosti. Učenik uvek mora znati na čemu je, šta zna, a šta ne zna, da greške ispravlja i dobro naučeno još bolje utemelji. Ako je od 10 pitanja učenik odgovorio na 7, on je obavešten šta treba da radi, odnosno da nauči sadržaje koji nominalno pokrivaju odgovore na tri preostala pitanja koja nije znao. Vrednovanje je snažan motivacioni faktor. Trebalo bi da vrednovanjem i samovrednovanjem nastavnik vodi učenika do uspeha. Povratna informacija je mera sistemске utemeljenosti nastavnog procesa. Sistem je povezanost delova u skladnu, jedinstvenu organizacionu celinu koji je usmeren prema jedinstvenom cilju. Treba težiti da nastava i učenje u svim okolnostima koliko je moguće budu sistemski zasnovani. Suprotno sistemu stoji entropija. Entropija je mera neorganizovanosti. To su prazni hodovi. Drugačiji stav pozornosti, gotovosti i motivisanosti ispoljavaju učenici ako očekuju vrednovanje i povratnu informaciju na kraju procesa učenja. Zato je važno da i u ovom periodu postoje ocene kao vid povratne informacije o radu učenika i nastavnika. Povratna informacija omogućava nastavnicima da planiraju sledeće korake u radu sa učenicima. Treba se podsetiti petominutnih ispitivanja (mikro testova od 5 pitanja) koja su primenjivana šezdesetih, sedamdestih i osamdesetih godina prošlog veka. Ova ispitivanja na kraju časa bila su uneta u praksu svih škola. U pripremama nastavnika za svaki čas je figurirala povratna informacija. Na kraju svake teme su praktikovana tematska ispitivanja. Nije trebalo Pravilnikom propisivati da u polugodištu učenik mora biti ocenjen četiri puta. To se ovakvom praksom događalo jednom u mesecu. Svaki nastavnik je izrađivao i primenjivao mikro testove. Devedesetih godina, po ukidanju regionalnih zavoda za unapređivanje obrazovanje, ova dobra praksa kontinuiranog i blagovremenog praćenja i vrednovanja rada učenika je nestala iz naših škola.

Danas imamo moćnu informacionu tehnologiju – veštačku inteligenciju koja može preporoditi sistem pedagoške evaluacije u našim školama. Ona sigurno može da doprinese da svaki učenik, sistemom vrednovanja i samovrednovanja, bude podržan i vođen do uspeha, da napreduje i bude uspešan prema meri svojih mogućnosti – sopstvenih ličnih potencijala. Verujem da će posle ovih veoma nepovoljnih okolnosti biti utemeljena bolja informatičko tehnološka rešenja u organizaciji i evaluaciji delotvornijeg nastavnog procesa. Zajednica učiteljskih fakulteta već je uključena u brojne projekte za unapređenje kvaliteta nastave u saradnji sa Ministarstvom prosvete, pa se nadam da ćemo kao naučne institucije dati i značajan doprinos ovoj oblasti.

Na osnovu dostupne analize dosadašnjeg rada u vanrednim okolnostima, moglo bi se zaključiti da su Ministarstvo prosvete i cela Vlada učinili velike napore, odradili ogroman posao i tako aktivirali učenike u svojim domovima nastavom na daljinu, koja je veoma dobro prihvaćena od većine učenika, nastavnika i roditelja. Vrednovanje znanja nastavnici i učitelji rade na više nivoa, u različitim oblicima i kroz interakciju sa učenicima. Očekujemo da će učitelji pokazati i najbolje rezultate, jer imaju uvid u celokupan rad učenika, kao i njihove navike, te je mogućnost da naprave grešku najmanja. Smatram da svaka provera znanja deluje motivišuće na učenike, tako da ukoliko bi je potpuno izbacili, postoji opravdana bojazan da bi veći broj učenika odustao od praćenja nastave na daljinu i aktivnog učenja do kraja školske godine. Ako već pravimo male greške, bolje je da ih pravimo u korist učenika, a ne na njihovu štetu. Svakako će nastavnici na početku sledeće školske godine putem inicijalnih testova proveriti znanja učenika i eventualno popuniti praznine ukoliko su nastale u ovom periodu. Konačno, verujem da bi univerzitetski profesori trebalo da predlažu rešenja, analiziraju eventualne probleme, te da aktivno doprinesu podizanju kvaliteta obrazovanja ne samo u redovnim, već i vanrednim okolnostima u kojima se danas nalazimo. Mnogo je lakše kritikovati postojeća rešenja, bez konkretnih predloga, detaljnije analize svih aspekata i posledica vrednovanja rada učenika. U trijadi učenik, nastavnik, profesor univerziteta koji obrazuje nastavnike, najodgovorniji je ovaj poslednji, kako je to jednom istakao ugledni profesor našeg fakulteta. Želeo bih da istaknem saradnju između fakulteta Univerziteta u Beogradu, na kome se analizira više platformi za obrazovanje na daljinu i kombinuju najbolja rešenja. Predlažem svim ekspertima u

oblasti obrazovanja da zajedno sa Ministarstvom prosvete formiraju radnu grupu i da svojim konstruktivnim predlozima i analizama doprinesemo kvalitetnijem obrazovanju u Srbiji. Pozivam sve zainteresovane kolege da se uključe i pošalju predloge na mejl danimir.mandic@uf.bg.ac.rs i dusan.kicovic@mpn.gov.rs nakon čega će se sa Ministarstvom prosvete nastojati da se konstruktivno priđe rešavanju problema u obrazovanju sa kojima se trenutno suočavamo.

Ocenjivanjem podsticati učenje⁵⁸

Milan Stančić, docent na Odeljenju za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu

Objavljeno: Danas

...Jedan od načina da se preveniraju nedozvoljena ponašanja jeste da se osmisle zadaci koji ne traže od učenika samo reprodukciju znanja, odnosno zadaci koje nije moguće rešiti samo na osnovu podataka dostupnih u literaturi i na Internetu, već koji traže zauzimanje odnosa prema tome što se uči i argumentovanje...

Ovakav način učenja je učenicima nov i zanimljiv⁵⁹

Nevena Budjevac, docent na Učiteljskom fakultetu u Beogradu

Objavljeno: Talas

...Mislim da nastavnici nisu dovoljno pripremljeni jer većina njih nije imala prilike da ranije radi išta slično, ali da uprkos tome uspevaju da urade sjajan posao. Prostora za napredovanje ima i ova iznenadna situacija, koja ih je zaista „bacila u vatru“, jeste prostor za učenje i napredovanje, jednako za nastavnike i za učenike. Konkretno, mislim da će nastavnici biti sve veštiji u korišćenju tehnologija za učenje na daljinu.

Pored toga, ono gde vidim prostor za unapređivanje jeste međusobna koordinacija nastavnika, jer iz brojnih komentara čujem da su deca prilično opterećena velikim brojem zadataka i da po ceo dan provode radeći sve te zadatke, što deluje preterano. Na kraju krajeva, koliko god bilo sjajno što se nastava odvija u ovim uslovima, njen važan cilj jeste da deci pomogne u tome da tokom ovog perioda održe kontinuitet u svojim uobičajenim obavezama, da im olakša da prođu kroz ovaj težak period time što će ih okupirati i pružiti im priliku da budu u kontaktu sa svojim nastavnicima. Usput, dobro je i da nešto nauče, ali to zaista nije najvažnije, iako primarna uloga škole uobičajeno jeste obrazovna i njen fokus je na usvajanju znanja. U ovom kontekstu, međutim, mislim da usvajanje znanja nije primarno. I s tim u vezi, verujem da će ova situacija, koja nam svima omogućava da kao kroz lupu posmatramo svoj život, svoje izbore, okolnosti u kojima živimo, jer sve pojačava i izoštrava, omogućiti i prosvetnim radnicima da možda jasnije sagledaju neke aspekte svog posla koje u uobičajenim okolnostima možda nisu na taj način posmatrali, što je još jedan mogući pravac za napredovanje...

Ono što vidimo na ekranu nije obrazovanje za 21. vek⁶⁰

Aleksandar Baucal, profesorom na Filozofskom fakultetu u Beogradu

Objavljeno: Podcast „Dan posle“⁶¹

... Na primer, neki od tih časova su bili vrlo zanimljivi. Recimo, ako je u pitanju čas istorije ili biologije, mi tu vidimo da bi bilo dobro ukoliko bi obrazovni sistem imao jednu bazu takvih snimljenih tematskih celina, u kojima, eto, neki dobar nastavnik biologije na lep način objašnjava ćeliju kao jednu tematsku jedinicu. Taj jedan snimak od petnaest minuta bi, onda, mogao da bude resurs za sve nastavnike koji će svojim učenicima predavati tu lekciju. Oni bi taj film mogli da prikažu svojim đacima, ili da ga deca čak pogledaju kao deo

58 <https://www.danas.rs/drustvo/ocenjivanjem-podsticati-ucenje/>

59 <https://talas.rs/2020/04/06/intervju-sa-nevenom-budjevac/>

60 <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/ono-%C5%A1to-vidimo-na-ekranu-nije-obrazovanje-za-21-vek>

61 <https://anchor.fm/tackakljucanja/episodes/Dan-posle-011---Aleksandar-Baucal-o-deci-u-vanrednom-stanju-ecmgj9>

domaćeg zadatka, pa da, kad dođu u školu, taj nastavnik iskoristi ono što TV nastava nema -- a to je interakcija i komunikacija. Potom taj nastavnik na času može da porazgovara sa decom, i da ih pita šta su razumeli, šta im je bilo teško, kao i da im da neke dodatne primere i objašnjenja. Dakle, to može biti jedna dobra stvar, odnosno jedan resurs koji bismo preneli iz ove situacije u budućnost.

Druga stvar je korišćenje digitalnih servisa. Sada je, na primer, veliki broj nastavnika otkrio da može da pošalje domaći zadatak preko Gugl učionice, i to je jedan način da mi digitalno obrazovanje ugradimo u veliki broj predmeta. Međutim, ono što definitivno mislim da smo primetili, jeste to da je naša škola dominantno predavačka. Dakle, ono što mi vidimo sa naših TV ekrana prosto nije obrazovanje za 21. vek. Mi sada možemo da vidimo da se deci u školi uglavnom prikazuje jedno visokoapstraktno i složeno naučno znanje, i da deca često ne mogu to da prate, niti razumeju zašto je važno da to nauče.

Mislim da je sada veliki broj roditelja imao prilike da vidi kako pretežno izgleda nastava u našim školama, i da obrazovanje koje je u velikoj meri takvo na neki način nije relevantno za buduće živote njihove dece. Tako da, iako ta stvar nije vezana za ovu situaciju, mislim da ona može biti korisna. Sada smo svi mi, kao građani, razumeli šta to deca uče u školi -- i, što je važnije, na koji način se uči u školi -- i to možda može biti dobra platforma da se o tome pokrene jedna malo šira diskusija...

Pojedina deca sa poteškoćama u učenju ostala bez nastave tokom korone⁶²

Teodora Ćurčić, Dina Đorđević

Objavljeno: CINS

...Tokom vanrednog stanja neke škole nisu organizovale nastavu za decu sa poteškoćama u učenju, tvrde roditelji koji su se javili CINS-u, iako su to morale da urade. Tamo gde se takozvana nastava po individualnom obrazovnom planu (IOP) odvijala bilo je mnogo problema – pojedini nastavnici nisu slali zadatke, deca nisu dobijala adekvatne materijale, nedostajali su tehnički uslovi da prate nastavu, a roditelji zameraju i što rad dece sa stručnim licima nije nastavljen, makar online...

Biti dete za vreme pandemije COVID-19: Analiza istraživanja uticaja mera vanrednog stanja na decu tokom pandemije COVID-19 u Srbiji⁶³

Saša Stefanović i Tijana Karić

Objavljeno: Mreža organizacija za decu Srbije

- Restriktivne mere donete u vanrednom stanju u značajnoj meri odnose se na decu: vrtići i škole prestali su sa radom; kretanje je ograničeno; mogućnost da se vide sa svojim vršnjacima deci je ograničena i ne preporučuje se; nastava se odvija na daljinu, putem različitih aplikacija, i preko kanala Radio-televizije Srbije.
- Deca su izložena produženom strahu od opasnosti da se zaraze virusom korona.
- Deca koja imaju porodično okruženje koje je više podržavajuće bolje se prilagođavaju na krizu i vanredno stanje.
- Većina dece je za virus korona saznala preko televizije ili interneta, samo petina od roditelja. Ipak, u najvećem broju slučajeva su im roditelji glavni izvori informacija o pandemiji i bolesti COVID-19.

62 <https://www.cins.rs/pojedina-deca-sa-poteskocama-u-ucenju-ostala-bez-nastave-tokom-korone/>

63 http://zadecu.org/wp-content/uploads/2020/04/Analiza_biti_dete_cov_19.pdf

- Deca izveštavaju da im najviše nedostaju socijalne aktivnosti (društvo, druženje, prijatelji, izlasci) i sloboda kretanja. U značajnom procentu su izjavila da im nedostaje škola, ali, sudeći po nekim odgovorima, nedostaje im pre svega socijalni aspekt ovih ustanova, a ne edukativni.
- U vezi sa restriktivnim merama i vanrednim stanjem, kojem se na nazire kraj, i produženim strahom od COVID-19 je i briga dece zbog neizvesnosti (koliko će trajati vanredno stanje i pandemija COVID-19, kako će se odvijati, kako će dobiti ocene, kako će upisati srednju školu). Na prvom mestu se brinu za zdravlje bliskih osoba, članova porodica, ali i drugih ljudi, uključujući brigu o tome da neko od njih može umreti.
- Određeni procenat dece postavlja egzistencijalna pitanja (da li će porodica imati dovoljno novca, da li će imati dovoljno hrane) i boje se mogućnosti dodatnog ograničavanja slobode i novih zabrana kretanja.
- Posebno zabrinjava to što se čini da deca prepoznaju potencijalno stigmatizovanje ljudi koji obole od COVID-19. To se ogleda u odgovorima dece koja se boje da ne prenesu virus bliskim ljudima, jer će onda biti „kriva“ ako se neko od njih razboli. Deca svoje brige najčešće dele sa roditeljima, zatim drugarima i drugim članovima porodice, i na kraju nastavnicima.
- Najveći broj dece (83.3%) izjavilo je da nema problema sa onlajn nastavom.
- Skoro polovina dece poseduje svoj lični računar (48.3%), 37% deli računar sa ukućanima, a 14.7% dece uopšte nema pristup računaru.
- Deca su u velikoj meri zadovoljna komunikacijom sa nastavnicima, ali nešto manje zadovoljna time koliko roditelji/staratelji mogu da im objasne delove gradiva koje ne razumeju.
- Značajno veće probleme u nastavi imaju deca koja su manje zadovoljna komunikacijom sa nastavnicima.
- U vezi sa nastavom na daljinu deca su prijavljivala da imaju problem sa internetom (pristup internetu, loša veza); sa tim da nemaju kome da se jave kada im nešto nije jasno iz gradiva; da se slajdovi brzo smenjuju na TV-u i ne mogu uvek sve da pročitaju što piše na njima; ako nastavnici koriste različite aplikacije ostaju bez dovoljno memorijskog prostora na pametnim telefonima.

Preporuke

1. Razmotriti uključivanje/angažovanje socijalnih psihologa i ostalih stručnjaka društvenih nauka u Krizni štab zadužen za upravljanje krizom izazvanom pandemijom bolesti COVID-19. Stručnjaci tih profila mogu pomoći u pripremi obaveštavanja javnosti, koju dobrim delom čine i deca.
2. Ne sme se zaboraviti da se i deca informišu o širenju bolesti COVID-19 i merama koje se preduzimaju za njeno sprečavanje i da su im potrebne razumljive i jasne informacije. Učiniti dostupnim vodiče za roditelje o tome kako razgovarati sa decom o pandemiji COVID-19.
3. Poruke i obaveštenja o planiranim merama i razvoju pandemije bolesti COVID-19 moraju biti prilagođena i deci i ta obaveštenja ne smeju izazivati nepotrebnu uznemirenost kod dece.
4. Ne smeju se stigmatizovati oboleli od COVID-19.
5. Pripremiti zajednički zdravstveno-socijalni protokol i instrukcije za zaštitu dece u slučaju kada jedan ili oba roditelja zbog bolesti COVID-19 budu upućena na bolničko lečenje. U pripremi tog protokola i instrukcija nužna saradnja stručnjaka iz zdravstvene i socijalne zaštite.
6. Potpuno i blagovremeno upoznati roditelje i decu o protokolu koji će se primenjivati uz punu participaciju dece u slučaju da zbog bolesti COVID-19 jedan ili oba roditelja budu upućena na bolničko lečenje.
7. Nadležne službe treba da identifikuju jednoroditeljske porodice koje su u riziku te da budu spremne da pruže odgovarajuću podršku ukoliko roditelj oboli od COVID-19, a dete ostane privremeno bez staranja.
8. Pripremiti pravovremene i, koliko je to moguće, potpunije informacije za decu koje će smanjiti neizvesnost u pogledu načina na koji će se dalje odvijati nastava, ocenjivanje, prijemni ispiti.
9. Nadležno ministarstvo i nastavnici treba da preduzmu sve neophodne mere i aktivnosti koje će obezbediti i omogućiti učenje i nastavu i za decu koja nemaju pristup računaru i internetu.
10. Obezbediti pakete hrane i dezinfekciona sredstva za porodice sa decom koje su u teškoj socio-ekonomskoj situaciji.

11. Za vreme trajanja vanrednog stanja zbog epidemije bolesti COVID-19 osigurati da nijedna porodica ne ostane bez struje, vode, telefona i pristupa ostalim bazičnim uslugama.
12. Obezbediti deci školskog uzrasta iz porodica koje su teškoj socio-ekonomskoj situaciji besplatan pristup internetu.

Učenje na daljinu u vreme COVID-19 krize: perspektive različitih aktera⁶⁴

dr Smiljana Jošić, dr Nada Ševa, dr Ivana Đerić, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Objavljeno: Nije još objavljeno.

Cilj istraživanja: Opis i sagledavanje dinamike procesa učenja na daljinu iz perspektive različitih aktera obrazovnog sistema. Ciljne grupe: učenici srednje škole, nastavnici i učitelji, roditelji, stručni saradnici.

Ovde se navode samo načelni stavovi dobijene tokom sprovođenja istraživanja kako bi se nagovestila struktura istraživanja i očekivani rezultati. Samo potpuna objavljena studija će dati sve rezultate.

Brige, izazovi učenika tokom prve nedelje pandemije....

- Problem ocenjivanja i prepisivanja
- Teškoća sa koncentracijom i organizacijom u učenju
- Pitanje prijemnog ispita
- Organizovanje učenja na daljinu u porodicama sa više dece
- Nedostajanje (drugara, uopšteno škole...)

Najveći izazovi za nastavnike:

- Dilema kako proceniti da li su učenici samostalnosti u učenju (roditelji, vršnjaci..)
- Nemogućnost pouzdanog ocenjivanja (niji pouzdano, nije objektivno i validno, kako opisati ocenu)
- Formativno praćenje je preopterećenje za nastavnika (veliki broj učenika za praćenje, vremenski zahtevno za nastavnike, velika količina materijala se priprema i šalje, nepripremljeni)
- Nema direktne komunikacije sa učenicima što otežava praćenje
- Nedostatak IT resursa i veština (nedostatak uređaja, interneta, nemaju razvijene veštine)
- Formiranje jasnih kriterijuma za formativno praćenje
- Kreiranje materijala, zadataka i pitanja na osnovu kojih nastavnik može da formativno prati učenike

⁶⁴ <https://www.ipisr.org.rs/>

Pouke na sistemskom nivou:

- Kontinuirana izgradnja infrastrukture, razvoj mreža i platformi za učenje
- Kontinuirano obogaćivanje resursa za učenje
- Redefinisanje kurikuluma (životne situacije u kojima se učenici nalaze treba da budu glavni sadržaj učenja na daljinu; povezivanje nastavnih jedinica sa životno praktičnim situacijama)
- Dalji razvoj i praktikovanje profesionalnog učenja u okviru zajednica učenja praktičara
- Povezivanje praktičara i istraživača oko tema od zajedničkog interesa

Pokuke na nivou škole:

- Umrežavanje i saradnja škola zbog učenja na daljinu
- Intenzivnija komunikacija između škole i nastavnika, sa učenicima i njihovim porodicama
- Veće anagažovanje škola u pružanju podrške očuvanju mentalnog zdravlja i dobrobiti nastavnika i učenika
- Podsticanje izuzetnih nastavnika da kreiraju instrukcije o učenju na daljinu za druge kolege

Pouke na nivou procesa učenja:

- Najvažniji prioritet očuvanje dobrobiti učenika kroz afirmativne aktivnosti na mreži koje podstiču povezanost u online kontekstu.
- Predvidivo i struktuirano vreme učenja uz aktivnosti i zadatke zahtevaju komunikaciju i interakciju.
- Negovanje individualizovanog pristupa učenicima
- Podsticanje učenika na samovrednovanje
- Podsticanje učenika na samoregulaciju u učenju
- Kreiranje interaktivnih zadataka i aktivnosti
- Prilagođavanje u pogledu evaluacije i ocenjivanja

Kada studija bude objavljena biće dostupno mnogo više detalja.

Završni komentari

Iako online nastave ili nastave na daljinu nije bilo u bilo kom obliku u osnovnim i srednjim školama, i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, i škole, i nastavnici, i učenici i roditelji su se veoma brzo prilagodili situaciji, i započeli eksperiment na živo. I pored nekih propusta u organizaciji realizaciji nastave na televiziji, i online, ipak je obrazovni sistem adekvatno reagovao na nove okolnosti.

Kako je u pitanju bio eksperiment na živo, bez nekog drugačijeg modela za upoređivanje, i kako su se okolnosti i same brzo menjale, vrlo je važno nakon završetka vanredne situacije pristupiti detaljnoj analizi svih aspekata funkcionisanja sistema, svih pojedinačnih procedura i pravila. Na taj način se mogu pripremiti budući modeli održavanja nastave na daljinu ili online, ne samo u vanrednim okolnostima nego i u normalnim. Ovo iskustvo može pomoći unaređivanju redovnog obrazovnog procesa.

Vrlo je važno sagledati sve potencijalne propuste u pripremi i realizaciji nastave emitovanje na televiziji, kao i organizovanjem preko interneta. Važno je uspostaviti procese recenziranja takvog sadržaja. Takođe je važno razmisliti o načinu opterećivanja učenika obavezama kada on više nije u razredu nego u skoro pa mentorskom odnosu sa svakim od nastavnika (1 na 1). Uloga roditelja se takođe menja pa je važno sagledati je u tom novom svetlu, i pronaći pravi nivo njihovog angažmana.

Proces ocenjivanja se drastično menja i zbog toga je važno podići kapacitete nastavnika i profesora kako bi mogli da kreiraju adekvatnije načine provere znanja, ali i da primene formativno ocenjivanje. Ovde je veoma važno izgraditi visoke etičke standarde u vezi sa prepisivanjem zadataka i korišćenjem tuđih autorskih prava. Na taj način će i proces evaluacije znanja i formativnog ocenjivanja učenika biti pouzdaniji.

Učenje na daljinu pruža priliku za korišćenje mnogo više multimedijalnog sadržaja, individualnog rada, istraživanja van obavezne literature. Važno je omogućiti nastavnicima pristup resursima za takav rad.

Obrazovanje putem interneta ili televizije zahteva sredstva, poput kompjutera, tableta ili telefona, televizora, kako bi učenik mogao da pristupi obrazovnom procesu. Zbog toga je veoma važno obezbediti ova sredstva učenicima i porodicama koje im nemaju pristup. Obrazovanje mora biti dostupno svima, bez obzira na socijalni status.

Za pohvalu je istraživanje Instituta za pedagoška istraživanja, čiji su stručnjaci ondah prepoznali potrebu za sprovođenjem kontinuiranog istraživanja tokom vanrednog stanja među učenicima, nastavnicima i roditeljima. Rezultati njihovih istraživanja će biti od velike pomoći za planiranje bilo kakvih daljinskih načina podučavanja u budućnosti. Kako rezultati ovog istraživanja još nisu objavljeni, u ovom Izveštaju su date samo naznake o samom istraživanju. Više ovakvih stručnih istraživanja mogu unaprediti nastavni proces u budućnosti. Za pohvalu je i uspešno testiranje sistema za online proveru znanja u formi probnog završnog ispita za učenike osmih razreda, na kojima je učešće uzelo preko 91% učenika. Treba podstaći i druge institucije da poput Istraživačke stanice Petnica sve svoje online resurse stave na raspolaganje širokoj javnosti.

Veoma je važno da svi uočeni propusti budu identifikovani od strane Ministarstva i drugih nadležnih institucija i budu otklonjeni kroz procedure i procese u budućnosti. Ovo iskustvo je dragoceno da bi se zanemarilo.

Sistem obrazovanja je, možda hrabro to možemo reći, iz ovog vanrednog stanja izašao sa najviše novih pozitivnih iskustava koja ga mogu unaprediti. Sa jedne strane sistem je bio prenapregnut, kao i drugi sistemi, tokom vanrednog stanja, a sa druge strane nateran je da izađe iz svoje komforne zone (da se ne kaže kolotečine). Odjednom je sve ono što je delovalo kao daleka budućnost postala sadašnjost. I online učionice, i rad u kolaboraciji putem emaila i različitih komunikacionih grupa, online predavanja, i televizijske lekcije, i interaktivni multimedijalni sadržaji,... Sve je postalo realnost. Sistem je uspešno prohodao u vanrednim okolnostima, ali u jednom vrlo modernom okruženju. Sada je važno sagledati sve aspekte i iskustva i deo njih primeniti i u redovnim uslovima.

Novo normalno za obrazovanje u Srbiji mora biti online nastava, korišćenje resursa na internetu, saradnja učenika i nastavnika putem emaila ili telefona, istraživački rad, pisanje eseja, rad u grupi...

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

Ova publikacija je finansirana sredstvima Evropske unije i sufinansirana sredstvima Fondacije za otvoreno društvo Srbija. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovoran Nacionalni konvent o Evropskoj uniji i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije i Fondacije za otvoreno društvo Srbija.

NKEUSrbija

@NKEUSrbija

NKEU Srbija

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji, Rajićeva 2, 11000 Beograd, Republika Srbija
Tel. +381 2123 3435, +381 2123 3435, +381 2123 3435 nkeu@imailadresa.rs